

UNIVERZITA PARDUBICE
FAKULTA FILOZOFICKÁ

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2012

Šárka Portyšová

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Role zvířat v terapeutickém procesu

Šárka Portyšová

Bakalářská práce

2012

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Šárka Portyšová
Osobní číslo: H09188
Studijní program: B6107 Humanitní studia
Studijní obor: Humanitní studia
Název tématu: Role zvířat v terapeutickém procesu
Zadávající katedra: Katedra věd o výchově

Zásady pro vypracování:

Cílem práce je analýza role zvířat v terapeutickém procesu a jejich pozitivních dopadů na klienty animoterapie. Vymezit související pojmy, následně rozčlenit a konkrétněji popsat druhy animoterapie. V praktické části vést rozhovor s terapeuty o specifických vlivech terapie na konkrétní klienty hipoterapie.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

GALAJDOVÁ, Lenka. Pes lékařem lidské duše : Canisterapie. Praha : Grada, 1999. 160 s. ISBN 80-7169-789-3. HOLLÝ, Karol; HORNÁČEK, Karol. Hipoterapie : Léčba pomocí koně. Ostrava : Montanex, 2007. 294 s. ISBN 80-7225-190-2. VELEMÍNSKÝ, Miloš, et al. Zooterapie ve světle objektivních poznatků. České Budějovice : DONA, 2008. 334 s. ISBN 80-7322-109-8. Národní plán opatření pro snížení negativních důsledků zdravotního postižení. Praha : Vládní výbor pro zdravotně postižené občany, 1992.

Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Miloslav Průka, Ph.D.**
Katedra filosofie

Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2010**

Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2012**

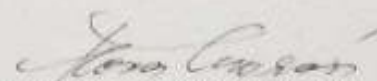

prof. PhDr. Petr Varel, CSc.
děkan

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
532 10 Pardubice, Studentská 24

L.S.

PhDr. Mgr. Irena Muravcová, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2011

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Jičíně dne 26. 3. 2012

Šárka Portyšová

Poděkování:

Na tomto místě bych chtěla poděkovat panu Mgr. Miloslavu Průkovi, Ph.D. za odborné vedení bakalářské práce, za hodnotné rady a podnětné připomínky.

ANOTACE

Tato práce se zabývá problematikou role zvířat v terapeutickém procesu a zaměřuje se na její stručné vymezení v oblasti psychoterapie a pedagogických věd. Shrnuje základní poznatky v oboru zooterapie, a blíže seznamuje s konkrétními odvětvími terapií za asistence zvířat. Práce je složena ze dvou částí: teoretické a praktické. Praktická část se zabývá vlivem aktivit s využitím koní na lidskou psychiku a socializaci, jsou v ní shrnuty poznatky získané při mém výzkumném šetření.

KLÍČOVÁ SLOVA

aktivity s využitím koní, canisterapie, hiporehabilitace, psychoterapie, zooterapie

TITLE

The Role of Animals within a Therapeutic Process

ANNOTATION

This thesis deals with the problematics of animals` role in the therapeutic process. It is focused on its concise definition in the area of psychotherapeutic and pedagogical sciences. It summarizes basic information about zootherapy and acquaints with the specific sectors of therapeuties with the assistance of animals.

The thesis consists of two parts; theoretical and practical one. The second mentioned concerns with the influence of the activities using horses, on the human psyche and socialization; it summarizes findings gained during my research investigation.

KEYWORDS

activities using horses, canistherapy, hiporehabilitation, psychotherapy, zootherapy

OBSAH

ÚVOD	11
1. PSYCHOTERAPIE ZA ASISTENCE ZVÍŘAT	13
1.1 INTERAKČNÍ TEORIE	13
1.2 PSYCHOTERAPIE ZA POMOCI ZVÍŘAT	15
1.3 APLIKOVANÁ PSYCHOTERAPIE ZA POMOCI ZVÍŘAT	17
2. ZOOTHERAPIE	19
2.1 POZITIVNÍ ZOOTHERAPIE	19
2.1.1 Základní principy pozitivní zooterapie	22
2.2 ZASTŘEŠUJÍCÍ ORGANIZACE V ZOOTHERAPII	25
2.2.1 International Association of Human – Animal Interaction Organizations (IAHAIO)	25
2.2.2 Delta Society	26
2.2.3 Asociace zastánců odpovědného vztahu k malým zvířatům (AOVZ)	27
2.2.4 Canisterapeutická asociace (CTA)	27
2.2.5 European Society for Animal Assisted Therapy (ESAAT)	28
2.2.6 Česká hiporehabilitační společnost (ČHS)	28
2.3 LEGISLATIVNÍ ÚPRAVA TÝKAJÍCÍ SE ZOOTHERAPIE	29
3. CANISTERAPIE	31
3.1 ETOLOGIE PSA	31
3.1.1 Původ a domestikace	32
3.1.2 Etogram psa	32
3.2 VÝBĚR A PŘÍPRAVA VHODNÉHO PSA	34
3.3 ZÁKLADNÍ OBLASTI PŮSOBNÍ CANISTERAPIE	35
3.3.1 Socioterapie	35
3.3.2 Psychoterapie	36
3.3.3 Fyzioterapie a diatermie	36
3.3.4 Speciální pedagogika	37
3.4 CANISTERAPEUTICKÝ TÝM	40
3.5 FORMY CANISTERAPIE	40
3.6 CÍLOVÉ SKUPINY CANISTERAPIE	42
4. HIPOREHABILITACE	43
4.1 ETOLOGIE KONĚ	43
4.1.1 Původ a domestikace	44
4.2 KŮŇ JAKO SYMBOL	45
4.3 ČLENĚNÍ HIPOREHABILITACE	45
4.3.1 Hipoterapie	46
4.3.2 Aktivity s využitím koní	47
4.3.3 Terapie s využitím koní s pomocí psychologických prostředků	48
4.3.4 Parajezdectví	49
4.4 VÝBĚR KONĚ	50
4.5 HIPOREHABILITAČNÍ TÝM	51
4.6 CÍLOVÉ SKUPINY HIPOREHABILITACE	52

5. VYUŽITÍ DALŠÍCH ZVÍŘECÍCH DRUHŮ V ZOOTERAPII.....	54
5.1 FELINOTERAPIE.....	54
5.2 ORNITOTERAPIE.....	55
5.3 DELFINOTERAPIE.....	56
5.4 MALÁ ZVÍŘATA.....	56
6. PRAKTICKÁ ČÁST.....	59
6.1 METODOLOGIE VÝZKUMU.....	59
6.1.1 Volba výzkumného problému a zkoumaných osob.....	61
6.1.2 Výzkumné předpoklady.....	61
6.1.3 Cíle výzkumu.....	61
6.2 VÝCHODISKA VÝZKUMU.....	61
6.3 PŘÍPADOVÉ STUDIE.....	62
6.3.1 Kazuistika I.....	62
6.3.2 Kazuistika II.....	64
6.3.3 Kazuistika III.....	65
6.3.4 Kazuistika IV.....	66
6.3.5 Kazuistika V.....	67
6.4 VYHODNOCENÍ PRAKTICKÉ ČÁSTI.....	67
ZÁVĚR.....	69
POUŽITÁ LITERATURA.....	70

ÚVOD

Léčebná role zvířat se v posledních desetiletích pomalu dostává do širšího povědomí laické i odborné veřejnosti. Její uplatnění v terapeutickém procesu stoupá, stejně jako oblíbenost těchto terapií u klientů.

K této problematice jsou uspořádávány celosvětové konference, kterých se účastní přední odborníci, zabývající se praxí i teorií v této oblasti. Ve světě je tento trend více rozšířen a lépe metodicky zpracován. U nás se této oblasti věnují převážně občanská sdružení, která nemají vždy snahu své poznatky veřejně zpracovávat a publikovat. Na vysokých školách zatím neexistuje samostatný studijní obor, který by z nás udělal kvalifikovaného zooterapeuta, nejspíše proto, že v této profesi se uplatňuje široký okruh odborníků, od lékařů a fyzioterapeutů, přes speciální pedagogy a psychology, až po veterinární lékaře a veterinární specialisty. Z dalších profesí bychom mohli jmenovat psychiatry, sociální pracovníky a sociální pedagogy, specialisty starající se o blaho zvířecích koterapeutů, na kterých závisí zdárný průběh terapie.

V České republice není široká základna odborných publikací, která by se zabývala touto problematikou. Přesto stoupá oblíbenost tohoto tématu mezi vysokoškolskými studenty, můžeme to pozorovat v narůstajícím počtu bakalářských a diplomových prací zaměřených na tuto oblast zkoumání.

Ve své bakalářské práci jsem chtěla blíže seznámit s jedinečností role zvířat v terapeutickém procesu a objasnit pozitivní vlivy zvířecích koterapeutů na klienty zooterapie. Teoretická část práce je zaměřena na seznámení s konkrétními druhy zooterapie a dále vysvětluje odborné pojmy nezbytné pro pochopení práce. Objasňuje pro jakou cílovou skupinu klientů je vhodná terapie s určitým zvířetem a její přínos pro klienta. Uvádí, jaké profese mohou vykonávat konkrétní terapie. Bakalářská práce také seznamuje s platnou legislativou související s touto problematikou.

V praktické části jsem provedla kvalitativní výzkum zaměřený na klienty hiporehabilitace, konkrétně její jedné části aktivit s využitím koní. Cílem tohoto výzkumu byla analýza konkrétních vlivů na klienty hiporehabilitace a objektivní zhodnocení jejich účinků v běžném životě.

K sepsání této práce mě inspirovala moje dlouholetá zkušenost s jezdeckým. U koní se pohybuji od svého útlého mládí, mám za sebou závodní parkurovou kariéru, práci s výcvikem mladých koní i práci s problémovými koňmi. Ze své vlastní zkušenosti vím, jak psychika

jezdce ovlivňuje přímo psychiku koně, a ve své práci jsem se chtěla zaměřit na opačné působení a to působení koní na člověka. Svého vlastního koně mám od září roku 2005. Obě klisny, které jsem vlastnila, nebyly psychicky vyrovnané. Musela jsem se naučit zůstat v klidu v každé situaci. Pomohlo mi to i v běžném životě v krizových situacích nezačít panikařit a snažit se vše racionálně řešit.

V posledních letech jsem se začala věnovat dobrovolnictví v občanských sdruženích zabývajících se hiporehabilitací a ráda bych směřovala dále své profesní kroky tímto směrem.

1. PSYCHOTERAPIE ZA ASISTENCE ZVÍŘAT

Začátky všeobecného povědomí o tomto vědním oboru jsou datovány do osmdesátých let minulého století. V této době byly zakládány vědecké společnosti, konaly se vědecké konference a též se začaly objevovat články ve vědeckých i populárně naučných časopisech. V průběhu devadesátých let byla založena mezinárodní asociace zabývající se užitím interakcí se zvířaty v terapiích – International Association of Human – Animal Interaction Organizations. Za zakladatele tohoto oboru byl považován nositel Nobelovy ceny Konrád Lorenz, na základě jeho dvou knih, které tomuto námětu věnoval v průběhu devadesátých let. Obor samotný však zahrnuje široké pole působnosti od stavu bez interakcí, až po negativní a pozitivní interakce.

Dalším důležitým průkopníkem psychoterapie za asistence zvířat byl Boris Levinson – psychiatr z New Yorku. Svoje poznatky a výsledky svých pozorování publikoval ve vědeckých časopisech. Jeho poznatky v tomto oboru vydláždily cestu pro další podobné studie v psychiatrii a odvozených pomocných profesích.

Problémy v této oblasti jsou spojeny s nedostatkem teoretických základů, o které by se bylo možné při terapii opřít. Aby bylo možné zdůvodnit využívání zvířat jako pomocných prostředků při terapii, je potřeba stanovit teoretický rámec podpořený i fyziologickými ukazateli.¹

1.1 INTERAKČNÍ TEORIE

V dílech mnoha uznávaných předních světových psychologů můžeme najít myšlenky, které lze snadno interpretovat v souvislosti s terapií s využitím zvířat. (Psychologové – A. Adler, G. Allport, K. Horney, E. Fromm, H. S. Sullivan, E. Erikson, J. Dollard, N. Miller, A. Bandura, H. Murray, A. Maslow, C. Rogers, G. Kelly, V. E. Frankl, K. Lewin, F. Perls)

Zvířata v této oblasti mohou sehrát různou roli.

- Lidé usilují o nadřazenost (např. o kontrolu nad zájmovým zvířetem, stanovením specifických cílů).

¹ ODENDAAL, Johannes. *Zvířata a naše mentální zdraví*. Praha: Brázda, 2007, s. 9-11. ISBN 978-80-209-0356-3.

- Lidé mají obecné i individuální vlastnosti a motivace. Neustále interagují s fyzickým a sociálním prostředím, ale jsou zároveň ovlivňováni svobodným rozhodováním. Jsou aktivní v záležitostech, jako jsou interakce s okolím, např. se zájmovým zvířetem, jako by bylo součástí jich samých.

- Lidské osobnosti jsou určovány vývojem, ke kterému dochází buď v negativním, nebo v pozitivním prostředí, ve kterém dochází k interakci s okolím. Zde je myšleno i naplňování základních potřeb jako je láska (např. k zájmovému zvířeti).

- Lidské fyziologické potřeby se podřizují přírodním zákonům, stejně jako potřeby zvířat. Sebeuvědomění, pokročilé uvažování a vědomí jsou typické pro člověka a mohou určovat jeho chování. Lidé nechtějí být omezováni, ale mají potřebu socializace, která může vyústit v konflikt jednotlivce se společností. Využití zvířat jako společníků může napomoci k vyhnutí tomuto konfliktu.

- Pro naplnění základních potřeb jsou lidé v neustálém kontaktu s ostatními lidmi nebo objekty, jako jsou zájmová zvířata.

- Lidé naplňují své potřeby (také prostřednictvím zájmových zvířat), které mohou být vrozené nebo získané.

- Lidé se učí interaktivním způsobem, známým jako sociální (observační) učení, ke kterému přispívají i zájmová zvířata.

- Interakce s dalšími lidmi, nebo se zájmovými zvířaty jako náhražkou, je jednou ze základních lidských potřeb.

- Lidské potřeby jsou hierarchicky definovány jako přežití a potřeba růstu, které zahrnují potřebu bezpečí, lásky a sdružování. Všechny tyto potřeby mohou být naplňovány za pomoci zájmových zvířat.

- Lidé si uvědomují důležitost vnitřního světa, vyhodnocení zážitků a dynamiky interakce s prostředím. To obsahuje i interakce lidí se zájmovými zvířaty, která spoluutváří jejich prostředí.

- Lidé hledají smysl života mimo ně samé, zájmová zvířata jim mohou tento životní smysl poskytnout.

- Lidé vedou osobní dialog se světem, jsou sebereflektující a jejich osobní zkušenosti jsou takové, jaké jsou. Tyto zkušenosti mohou zahrnovat i zájmová zvířata.²

1.2 PSYCHOTERAPIE ZA POMOCI ZVÍŘAT

Terapeutická úloha zvířat je určena zejména pro takové členy společnosti, jako jsou osoby fyzicky a mentálně handicapované, sociálně nedostatečně adaptované, chronicky nemocné, osamocené, emocionálně narušené, osoby ve výkonu trestu odnětí svobody, drogově závislý, staří lidé a děti. Všechny výše zmíněné osoby mohou mít intenzivnější potřebu pozornosti v důsledku jejich specifického postavení ve společnosti. Tam, kde se objevuje potenciaální nedostatek pozornosti, mohou být užita zájmová zvířata, neboť mohou takovou pozornost poskytnout a mohou být využita i jako podpůrný terapeutický prostředek.

Zvířata jsou schopna poskytnout přirozenou pozornost, mohou věnovat lásku a přátelství a vytvořit vazbu s lidmi. Zvířata mají schopnost suplovat specifické funkce (rodičovské, dětské, sourozenecké). Na zvířata je často nahlíženo jako na členy rodiny. Zvířata také slouží jako objekty lásky či fungují jako prostředek ke zmírnění sociálního napětí. Jsou využívána i k ergoterapii, kde mohou poskytnout fyzickou a emoční podporu. Je možné je užít jako podpůrného prostředku při terapii, která přenáší pacienta do reality. „*Stávají se objekty péče a soucitu (welfare zvířat) a dokážou absorbovat negativní chování ze strany člověka, aniž by se snažila o odplatu.*“³

Zvířata však nejsou vhodná pro každého. Někteří lidé mohou mít s nimi předchozí negativní zkušenosti, existují však i jiná praktická omezení chovu zvířat nebo kontaktu s nimi.

U výše uvedeného lze předpokládat značnou variabilitu. Interakce mezi lidmi a zvířaty může nabývat různých podob, od zcela negativních (či neexistujících) a fobických až po neobvyklé (patologické) vazby a vztahy.

Zvířata se v současné době užívají k asistenčním účelům rozličnými způsoby:

- „*Nelékařské obory: fyzioterapie, ergoterapie a logopedie.*
- *Sociální terapie: zvířata se využívají k sociální podpoře v domovech pro seniory, hospicích a v nápravných zařízeních, jako vodící psy pro nevidomé, signální psy pro neslyšící, asistenční psy pro těžce fyzicky handicapované osoby upoutané na*

² ODENDAAL, Johannes. *Zvířata a naše mentální zdraví*. Praha: Brázda, 2007, s. 12 - 40. ISBN 978-80-209-0356-3.

³ ODENDAAL, Johannes. *Zvířata a naše mentální zdraví*. Praha: Brázda, 2007, s. 53. ISBN 978-80-209-0356-3.

invalidní vozík a konečně jako psy poskytující pozitivní socializační stimulaci pro mentálně retardované děti.

- *Vzdělávání: zvířata se využívají v procesu formálního vzdělávání stejně jako ve školách poskytující speciální vzdělávání, kde pomáhají v procesu výuky. Využívají se jako modely při vysvětlování určitých konceptů, jako je např. odpovědnost vůči ostatním a životní cyklus.*⁴

- Psychoterapie za pomoci zvířat

Terminologické dělení psychoterapie za pomoci zvířat (animal-facilitated psychotherapy – AFP) se může lišit dle autora. Vedle označení psychoterapie za pomoci zvířat se můžeme setkat i s termíny terapie používající zvířata v zájmových chovech (pet therapy – PT) a psychoterapie za pomoci zvířat v zájmových chovech (pet-facilitated psychotherapy – PFP).

V PFP je zvířat užíváno jako prostředků pro interakci a navázání vztahu za terapeutickým účelem vyvolání psychosociálních a emocionálních reakcí majících léčebný účinek.⁵

Dále se setkáváme s termíny:

- **AAA – animal-assisted activities** – aktivity za asistence zvířat: pomocí přirozeného kontaktu člověka a zvířete se směřuje k zlepšení kvality života klienta a k jeho obecné aktivizaci pomocí motivačních, výchovných, rekreačních nebo terapeutických příležitostí; tyto aktivity jsou poskytovány v různých terapeutických zařízeních (zařízení sociálních služeb a školských zařízení) speciálně vycvičenými profesionály nebo dobrovolníky

- **AAT - animal-assited therapy** - terapii za asistence zvířat: terapie je cílenou intervencí, kde nasměrování a úkoly určuje odborník (fyzioterapeut, psycholog, speciální pedagog apod.) a terapie se tak stává podpůrnou metodou celkové rehabilitace klienta; celý proces je podrobně zaznamenáván a dále zpracováván⁶

- **AAE = animal-assisted education** - vzdělávání za pomoci zvířat: pedagogové zde využívají pozitivní vliv zvířat na žáky se specifickými potřebami nebo jako součást zážitkové výuky; je to přirozený nebo cílený kontakt člověka a zvířete orientovaný na rozšíření zlepšení výchovy, vzdělávání nebo sociálních dovedností klienta; hlavním cílem je přirozené zesílení motivace k učení a osobnímu rozvoji⁷

⁴ ODENDAAL, Johannes. *Zvířata a naše mentální zdraví*. Praha: Brázda, 2007, s. 56. ISBN 978-80-209-0356-3.

⁵ Tamtéž, s. 52-57.

⁶ GALAJDOVÁ, Lenka a Zdenka GALAJDOVÁ. *Canisterapie: Pes lékařem lidské duše*. Praha: Portál, 2011, s. 98-99. ISBN 978-80-7367-879-1.

⁷ Animoterapie.cz. *Anitera o.p.s.* [online]. 2009 [cit. 2012-03-07]. Dostupné z: <http://www.animoterapie.cz/aaa-aat-aae-aacr.htm>

- **AACR = animal-assisted crisis response** - krizová intervence za pomoci zvířat: kontakt se zvířetem v krizové situaci (prostředí) působí na odbourání stresu a napomáhá k celkovému zlepšení psychického i fyzického stavu klienta; hlavním cílem je podpora průběhu stabilizace situace; náplň činnosti dle momentální krizové situace ⁸

1.3 APLIKOVANÁ PSYCHOTERAPIE ZA POMOCI ZVÍŘAT

Teorie bez praktického využití nemá v tomto oboru smysl. Zvířata užívaná v psychiatrii by měla být předepisována psychiatrem a jejich výběr a kontrola zdravotního stavu by měla být prováděna veterinářem. Výběr ale může být prováděn i jiným specialistou na chování zvířat.

Stejně jako v případě léků nemusí být zvířata jediným způsobem léčby vedoucím k cílenému účinku. Ačkoliv obecné povědomí o prospěšnosti zvířat na zdravotní stav člověka narůstá, lékaři se stále zdráhají ji v širších souvislostech užívat. Ačkoliv to vše vypadá nadějně, bohužel se však nezdá, že by bylo více psychiatrů připraveno vejít ve známost v souvislosti s aplikováním zvířat pro terapeutické účely. Avšak mnozí mohou zvířata používat, aniž by svá pozorování publikovali.

Mezi hlavní důvody, proč se zvířata více nepoužívají v psychiatrii a nestudují, patří nedostatek znalostí a neochota akceptace přítomnosti zvířat v nemocnicích. Přestože se o tomto oboru již můžeme více dozvědět i na vysokých školách, stále ještě psychoterapie prováděná za asistence zvířat není zařazena do hlavní vzdělávací náplně psychiatrů. Z tohoto však vyplývá, že většina psychiatrů není o této metodě dostatečně informována. Totéž obdobně platí i u fyzioterapeutů, speciálních pedagogů a sociálních pracovníků. Svou roli také může hrát psychický odpor k užívání zvířat v psychiatrických zařízeních, neboť je to v rozporu se standardním, sterilním klinickým prostředím. Také jedním z důvodů může být pocit, že zvířata jsou nižší druhy, a proto jsou neakceptovatelná jako pomocníci při léčení lidí. Pokud budeme brát v úvahu existující spojení člověk – zvíře, měla by být aplikace zvířat v psychoterapii akceptovatelná bez větších problémů.

Za zmínku stojí i etologie, studium chování zvířat je považováno za nedílnou součást náplně v psychiatrii. Etologii lze definovat jako biologickou vědu zabývající se procesy chování, často sociálního, které nelze vysvětlit teorií učení. To umožňuje interpretaci, že

⁸ VELEMÍNSKÝ, Miloš. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: DONA s. r. o., 2007, s. 32-35. ISBN 978-80-7322-109.

nenaučené chování by mohlo představovat primární fyziologické a psychologické potřeby (nebo specifické chování druhu), neboť od termínu „instinkt“ se v určitých kruzích upouští. Ačkoli fenomén interakce člověka a zvířete není popsán, poukazuje se na to, že etologické modely byly v minulosti použity k pochopení lidského chování a výzkum psychotropních léků byl postaven na snaze modifikovat chování zvířat. Je zdokumentováno i pár příkladů paralelního chování, viz imprintingový účinek mateřské deprivace, přeskokové aktivity, jak je lze pozorovat při opakovaném chování, sociální hierarchie a spouštěče chování.

Autoři se shodli na názoru, že lidé jsou sociálními organismy v rámci rodiny a v širší společnosti fungují v sociálním řádu se systémem sociálních signálů společně se zvířaty. Etologie pomohla k této změně v postojích a kladla důraz na speciální postupy v psychiatrické péči. Stále více je zdůrazňována důležitost věnování pozornosti terapeutickému prostředí. Etologie byla až do nedávné doby psychiatry zanedbávána, ale dnes se ukazuje jako účinný nástroj k novému chápání pacientů.⁹

⁹ ODENDAAL, Johannes. *Zvířata a naše mentální zdraví*. Praha: Brázda, 2007, s. 142- 160. ISBN 978-80-209-0356-3.

2. ZOOTHERAPIE

"Zvířátka jsou chápaví přátelé – na nic se neptají a nikdy vás nekritizují." (Gr. Eliot)

Jednoduše řečeno, pod pojmem zooterapie rozumíme pozitivní až léčebné působení zvířete na člověka. Zvíře zastává vždy roli prostředníka, tzv. koterapeuta, ať už jde o zlepšení paměti, motoriky, komunikace nebo zmírnění stresu.

Zvíře na klienta může působit mnoha rozličnými způsoby – zprostředkuje komunikaci se zbytkem světa a rozveselí ve smutných chvílích, může pomoci i od fyzické bolesti nebo rozcvičí ztuhlé svalstvo. Musíme brát vždy na vědomí, že zooterapeut je ten, kdo rozhoduje zda, kdy a jak přítomnosti zvířete využít ke zmírnění lidského trápení.

Využívání zvířat pro nejrozmanitější druhy pomoci člověku je datováno do doby první domestikace a o prvenství v tomto ohledu soupeří pes a koza. V těsném soužití se zvířaty, které bylo podmíněno přežitím v drsných přírodních podmínkách, člověk brzy registroval i možnosti léčebného využívání zvířat. Od dávných dob člověk využíval léčivou symbiózu se zvířaty různým způsobem. V interakci člověka a zvířete působí psychologické účinky aktivace pozitivních citů, mechanismy antidepresivní a antistresové.

Výzkum lidského a zvířecího chování se začíná promítat ve všeobecné i speciální pedagogice, psychologii, psychiatrii, sociologii, gerontologii a gerontopsychiatrii, ve výzkumu socializace, v humánní i veterinární medicíně.¹⁰

2.1 POZITIVNÍ ZOOTHERAPIE

Dříve se pod pojmem zdraví nejčastěji rozuměla nepřítomnost choroby. V roce 1948 se Světová zdravotnická organizace (WHO) usnesla na jednotné definici zdraví: Zdraví je celkový stav tělesné, duševní a sociální pohody a nejen nepřítomnost nemoci nebo slabosti. (*„A state of complete physical, mental and social well-being and not merely the absence of disease or infirmity.“*)¹¹ Jde tedy o celkový kontext, který zdůrazňuje nejdůležitější aspekty kvality života. Už nejde pouze o to přežít, ale žít co nejkvalitněji, ať už se jedná o hodnoty materiálně- technické nebo duchovní.

¹⁰ VELEMÍNSKÝ, Miloš. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: DONA s. r. o., 2007, s. 27- 30. ISBN 978-80-7322-109.

¹¹ *World Health Organization* [online]. 2010 [cit. 2012-03-09]. Dostupné z: http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0003/152184/RD_Dastein_speech_wellbeing_07Oct.pdf

Psychoterapeutické směry mají pět základních společných faktorů:

I. **Terapeutický vztah mezi pacientem a terapeutem nebo koheze a dynamika skupiny** (důležitá je důvěra, očekávání pomoci a motivace, přesvědčení o kompetenci, empatie a bezpodmínečná akceptace klienta). Během psychoterapie dochází ke změnám v prožívání a chování pacienta. Terapii provádí kvalifikovaná a kompetentní osoba.

II. **Výklad poruchy.** Psychoterapie léčebně působí na nemoc, poruchu nebo anomálii. Významné je porozumění symptomům a osobním problémům. Přes cílené působení na psychiku dochází k celkové stimulaci organismu.

III. **Emoční uvolnění.** Psychoterapie dává příležitost k ventilování traumat, odreagování a uvolnění napětí. Měla by vést k pocitům sebeuplatnění a seberealizace, k uskutečňování vlastních možností a k naplňování životního smyslu, k pocitu vyrovnanosti a spokojenosti.

IV. **Konfrontace s vlastními problémy.** Mělo by dojít k jejich realistickému vidění a nalezení možnosti jejich úspěšného řešení. Psychoterapie by měla odstranit nebo zmírnit potíže a dle možností i zmírnit jejich příčiny.¹²

V. **Posílení.** Psychoterapie formuje další žádoucí chování pacienta. Pomáhá klientům změnit prožívání ve směru lepšího přizpůsobení životním úkolům a situacím.¹³

Je zřejmé, že zvířata se mohou zúčastnit terapeutického procesu v různých souvislostech. K navázání vztahu a důvěrného kontaktu přispívá přítomnost mírumilovného psa či kočky, kteří citelně uvolňují atmosféru a napomáhají k uvolnění případného napětí či odstraňování komunikačních bloků. Psychicky labilní lidé snáze najdou cestu ke zvířeti než k člověku. Sympatie ke zvířeti rozvíjí také empatii a vzájemné pochopení terapeuta a klienta. Kdo má cit a respektuje právo zvířete na kvalitu života, dokáže lépe přijmout požadavky druhých lidí. Můžeme se však setkat i s pacienty, kteří upřednostňují zvířata před lidmi. To už ovšem nelze pokládat za správné stanovisko. Cit je nutné odlišit. Je třeba zamyslet se i nad tím, co to signalizuje, když klient nemá rád zvířata.

Setkání s živým tvorem vede za vymezených podmínek k odreagování a uvolnění napětí nebo i k duševní očistě. „*Klient má v psychoterapii zažít tzv. psychokorektiní (tj. opravňující)*“

¹² KRATOCHVÍL, Stanislav. *Základy psychoterapie*. Praha: Portál, 1997, s. 13- 14. ISBN 80-7178-179-7.

¹³ VELEMÍNSKÝ, Miloš. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: DONA s. r. o., 2007, s. 38. ISBN 978-80-7322-109.

*zkušenost, k níž přítomný koterapeut znatelně přispívá.*¹⁴ Někteří těžce nemocní klienti nejsou dokonce ani jinak schopni citového uvolnění a spontánního, zdravého prožitku, který je nutným předpokladem k uzdravení.

Lze vymezit čtyři základní skupiny dějů a postupů, kterými psychoterapie vyvolává žádoucí změny:

1. Celková terapie musí být jednoznačně strukturovaná a důvěryhodná.

V první řadě jde o serióznost a stálost prostředí – jasné vymezení situace, prostoru a času léčby. Pro zooterapii to platí obzvláště. Ne všichni klienti jsou připraveni na setkání se zvířecím koterapeutem. Vhodné je klienty seznámit s povahou a zvyky zvířete, nebo také instruovat nebo ukázat, jak se mají ke zvířeti chovat.

2. Osobnost terapeuta má vykazovat ve významné míře vlastnosti a chování, jež odpovídají rogersovskému pojetí psychologie. (Zvláštním rysem této terapie je, že vychází z klienta a podporuje jeho samostatný rozvoj, místo aby na něj zaměřovala interpretativní nebo usměrňující působení. Zde jde o otevřený důvěrný rozhovor, při němž se terapeut vcit'uje do klienta, plně ho respektuje, podporuje jeho otevřené sebeprojevoání a zároveň i sám může autenticky projevit své pocity.)¹⁵ V zooterapii hraje svou roli správné přesvědčení a zdůvodnění jejího nasazení, stejně jako víra a zkušenosti terapeuta. Je nutné, aby terapeut opravdu věřil tomu, co dělá a stál si za tím.

3. Klient by si měl terapeuta vážit a považovat jej za přirozenou autoritu, které důvěřuje. Je pozitivně naladěný a očekává zlepšení, nabývá porozumění a kontrolu. To vše upevňuje motivaci klienta ke změně a možnost sebeprožívání a sebehodnocení. Klient by měl být poučen o pozitivním vlivu biologické energie zvířat na lidský organismus i psychiku a také by měl být ochoten přijmout jejich chování.

4. Ve vztahu mezi terapeutem a klientem je vesměs žádoucí, aby k sobě cítili náklonnost, vzájemně se respektovali a brali terapii vážně. Poté dochází k rovnoměrnému subjektivnímu přibližování všech aktérů psychoterapie. Je možné, že se náklonnost může teprve v terapeutickém stavu vytvářet a že se klient naučí mít živé tvory rád.

¹⁴ VELEMÍNSKÝ, Miloš. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: DONA s. r. o., 2007, s. 39. ISBN 978-80-7322-109.

¹⁵ KRATOCHVÍL, Stanislav. *Základy psychoterapie*. Praha: Portál, 1997, s. 54-58. ISBN 80-7178-179-7.

Výše uvedené čtyři obecné faktory je třeba doplnit dalšími třemi: dodání informace, sugesce a učení.

Zooterapií rozumíme užití zvířat v psychotherapeutickém procesu v roli koterapeutů. Existuje však celá řada psychotherapeutických směrů, které mohou mít na zooterapeuta různé požadavky.¹⁶

2.1.1 Základní principy pozitivní zooterapie

Klasická medicína a psychotherapie odvozuje pohled na člověka z psychopatologie. Jejich oborem je nemoc a jejím cílem je odstranění nemoci a vyléčení pacienta. Tyto představy jsou podmíněny kulturou a historií.

Pozitivní psychotherapie vychází z holistické představy, tj. celostní přístup, který vidí člověka jako harmonický celek různých sil. Tento celek pak analyzuje nejen logicky, ale také s pomocí verbálních a jiných obrazů, jako mohou být příběhy, mýty, pohádky, moudra i písně. Důraz klade na interkulturní srovnávání různých problémů. Zdůrazňuje se také duchovní část života a širší společenství lidí, zvířat a celé přírody.

Pozitivní obraz člověka vychází z uvědomění, že jeho podstata je dobrá (zlo je chybou, omylem) a že každý z nás má k dispozici dvě bazální schopnosti – lásku a poznání. Pokud se tyto motivy nedaří v jejich nejširším i konkrétnějším obsahu realizovat, dochází k problémům. V pozitivní psychotherapii pak nejde jen o poruchy a konflikty, ale především o rozvoj různých schopností a potencialů svépomoci.

„Na psychické poruchy lze pak nahlížet jako na jednostranné uplatňování různých schopností, které se odvozují od lásky a poznání.“¹⁷ Je důležité odstranit různé bloky, zábrany a docílit zdravou, přirozenou rovnováhu tak, aby se láska a poznání vzájemně podporovaly a potencovaly. Láska k přírodě a zvířatům je také neméně důležitá.

Pozitivní psychotherapii lze charakterizovat třídímenzionálně:

a) **Pozitivní nasazení:** pozitivní obraz člověka (v souvislosti i zvířete). S kladným obrazem člověka souvisí odpovídající pozitivní výklad potíží. Prakticky se ptáme, jaký význam pro člověka má určitý symptom a jaké má kladné stránky. Například jaké pozitivní aspekty má červenání, jaké klady přináší zvýšená stydlivost, co pro klienta znamená, že má astmatické záchvaty. V psychotherapii se

¹⁶ VELEMÍNSKÝ, Miloš. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: DONA s. r. o., 2007, s. 38-40. ISBN 978-80-7322-109.

¹⁷ Tamtéž, s. 41.

snáží o nalezení kladných stránek problémů. V této souvislosti se také ukazuje, co vše dobré přináší člověku přátelství s psy, kočkami, koňmi atd.

b) **Obsahový přístup:** obsah a dynamika sporů, čtyři kvality života. Pozitivní psychologie dále využívá koncepty čtyř kvalit života (energický model rovnováhy). Těmito základními kvalitami jsou tělo / smysly, výkon, kontakt a duchovno / fantazie.

1. **Tělo / smysly:** V popředí se nachází pocit z vlastního těla. Důležité je, jak člověk vnímá své tělo, jak prožívá a reaguje na své smyslové dojmy atd. V této dimenzi se uplatňuje kladný vliv zvířecí bioenergie a kontaktu se zvířaty. Mezi stresové faktory patří nemoci, operace, nadprahové smyslové podněty aj.
2. **Výkon:** V této oblasti se uskutečňuje přijímání výkonových norem a jejich začlenění do sebepojetí. Zvířata jsou na svých výkonech životně závislá a jejich spojení s přírodou je pro nás velmi inspirující. Stresovými faktory jsou nespokojenost s pracovními výkony, změna zaměstnání, noví spolupracovníci, výpověď v zaměstnání, odchod do důchodu aj.
3. **Kontakt:** Tuto oblast tvoří schopnosti důležité k navazování, utváření a udržování společenských vztahů – k sobě, k partnerovi, k jiným lidem, ke skupinám, ke zvířatům a přírodě. Významným obohacením našeho života je umění komunikovat se zvířaty. Mezi stresové faktory můžeme zařadit vznik vztahu, svatba, narození dítěte, pořízení psa, rozvod, rozchod s partnerem, změna bydliště, finanční problémy, mezilidské konflikty aj.
4. **Duchovno / fantazie:** Poslední částí duševního života je fantazie a výhled do budoucnosti. Je to tajemstvím intuice, chápáním smyslu života, plánováním budoucnosti a podobně. Je to také definicí našeho vztahu ke zvířatům, jejich chovu a ochraně. Mezi stresové faktory patří úmrtí, ať už člověka nebo zvířecího miláčka, ztráty, pochybnosti o sobě, změny profesionální perspektivy, stárnutí aj.

c) **Pět stupňů terapie:** Průběh psychoterapie lze stručně shrnout následujícím způsobem.

1. stupeň – pozorování / distancování:

- a. Jaké symptomy a obtíže klient má? Jak je dříve zvládal? Jaké má vysvětlení pro svou nemoc?

- b. Pozitivní význam, prvotní obraz symptomatiky (jak se nejdříve objevovaly příznaky), pokusy o řešení obtíží, slovní obrazy a řeční.

2. stupeň – inventarizace:

- a. Životní události (live-events): S jakými událostmi se klient střetával? Jak byly zpracovány? Je důležité jmenovat nejméně deset takových událostí.
- b. Čtyři formy zpracování konfliktů: Jaký účinek měly uvedené zážitky na pocit životní pohody, na zaměstnání, partnerský vztah, na rodinu a mezilidské vztahy obecně, a jak ovlivnily perspektivní myšlené a počínání v budoucnu?

3. stupeň – situační povzbuzení:

- a. Jaké z prožitých citových událostí už klient zpracoval? Jak to udělal a co mu to dalo?
- b. Pozitivní aspekty v osobnosti klienta a rodiny se zdůrazňují a uvádějí do povědomí, na jejichž základě dochází k povzbuzování.

4. stupeň – verbalizace:

- a. Jaké obtíže je třeba ještě zpracovat?
- b. Problémy a nezažité oblasti potíží jsou konkretizovány a je trénována komunikace s partnerem dle daných pravidel (rodinná skupina, partnerská skupina, profesní a zaměstnanecká skupina).

5. stupeň – rozšíření cílů:

- a. Jaké životní cíle jsou pro klienta důležité, případně pro jeho rodinu v následujících 3–5 letech (měsících, týdnech, dnech)?
- b. Co by dělal v rozličných oblastech života, kdyby žádné problémy neměl?¹⁸

Pozitivní psychoterapie pracuje se všemi prostředky změn, jaké se v rámci terapeutického procesu mohou odehrávat, a to jak s vnitřními, tak s vnějšími.

¹⁸ VELEMÍNSKÝ, Miloš. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: DONA s. r. o., 2007, s. 41-43. ISBN 978-80-7322-109.

2.2 ZASTŘEŠUJÍCÍ ORGANIZACE V ZOOTERAPII

2.2.1 International Association of Human – Animal Interaction Organizations (IAHAIO)

„IAHAO (*International Association of Human – Animal Interaction Organizations*) je mezinárodní organizace, která sdružuje asociace zabývající se výzkumem na poli interakce (vztahů) mezi člověkem a zvířaty a podporující myšlenku jejich harmonického soužití a odpovědného vztahu k malým zvířatům.“¹⁹

Tato asociace pořádá pravidelně jednou za tři roky mezinárodní konference o interakcích mezi lidmi a zvířaty. Každá země může mít v této organizaci pouze jednoho zástupce. Vědci z celého světa zde představují své nejnovější poznatky z výzkumů z této oblasti. První konference proběhla v roce 1977 v Londýně. Od roku 1995 se pravidelně těchto konferencí zúčastňují i zástupci České republiky.²⁰

Na konferenci konané v roce 1995 v Ženevě získala organizace podporu od Světové zdravotnické organizace (WHO) a došlo i k přijetí dvou rezolucí, které jsou pro zooterapii velmi významné:

- Zabezpečit regulovaný přístup zvířat do nemocnic, domovů pro seniory, pečovatelských zařízení a dalších institucí zajišťující péči osobám všech věkových kategorií, které takovéto kontakty potřebují.
- Oficiálně přijmout zvířata jako prostředek terapeutické intervence, která byla speciálně vycvičena, aby pomáhala lidem zdolávat omezení vyplývající z jejich postižení. Směřovat autory programů k produkci takových zvířat a zajistit, aby vzdělávání v oblasti využití těchto zvířat bylo zahrnuto do základního vzdělávání v oboru zdravotní péče a sociálních služeb.²¹

První konference pořádaná v České republice se konala v roce 1998 v Praze pod názvem Proměnlivá role zvířat ve společnosti. Tato konference se stala velmi úspěšnou, neboť se jí zúčastnil rekordní počet delegátů ze 42 zemí světa, kteří vyslechli celkem 63 přednášek a 43 prezentací.²²

¹⁹ GALAJDOVÁ, Lenka. *Pes lékařem lidské duše: Canisterapie*. Praha: Grada, 1999, s. 155-156. ISBN 80-7169-789-3.

²⁰ VELEMÍNSKÝ, Miloš. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: DONA s. r. o., 2007, s. 44. ISBN 978-80-7322-109.

²¹ ODENDAAL, Johannes. *Zvířata a naše mentální zdraví*. Praha: Brázda, 2007, s. 73. ISBN 978-80-209-0356-3.

²² AOVZ.cz: *Asociace zastánců odpovědného vztahu k malým zvířatům* [online]. 2007 [cit. 2012-03-11]. Dostupné z: http://www.aovz.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=5&Itemid=81

V roce 2001 se konala konference v Rio de Janeiro, byla zde vydána deklaráce o domácích zvířatech ve školách. Při uvědomění, že společenská zvířata jako součást školních osnov povzbuzují morální, duchovní a osobní rozvoj každého dítěte, přinášejí sociální výhody školní komunitě a zvyšují příležitosti k učení v mnoha rozličných oblastech učebního plánu, byla na této konferenci odhlasována základní pravidla používání zvířat ve školách.

Na valném shromáždění v Tokiu dne 5. října 2007 byla jednohlasně schválena následující rezoluce a prováděcí směrnice:

„Mít prospěch z přítomnosti zvířat je univerzální, přirozené a základní lidské právo.“²³

IAHAO vyzývá všechny mezinárodní organizace, národní a místní vlády k:

- Prosazení předpisů na bydlení umožňující chov společenských zvířat, pokud ta budou správně a dobře obstarávána a při respektování zájmu lidí, kteří si přímý kontakt s těmito zvířaty nepřejí.
- Podpoře k přístupu speciálně vybraných a vycvičených, zdravých a čistých zvířat do zdravotnických zařízení a jejich účasti na AAA a AAT.
- Uznání terapeutů a zvířat s odpovídajícím tréninkem a přípravou pro AAT, AAA a AAE.
- Umožnění přítomnosti společenských zvířat v domovech a pečovatelských zařízeních pro osoby různých věkových kategorií, které by z jejich přítomnosti měly užitek.
- Pomoci při začlenění společenských zvířat do školních osnov podle Deklarace IAHAIO z Ria de Janeiro o domácích zvířatech ve školách.²⁴

2.2.2 Delta Society

Hlavní náplní mezinárodní nadace pro ochranu přírody a vztahy mezi zvířaty a lidmi je terapie za asistence zvířat. V této oblasti má Delta Society zcela nejdelší zkušenosti a v posledních desetiletích investovala přes půl milionu dolarů do sestavení metodiky, praktických standardů a systému výuky zooterapie (Pomocné tlapy).

V roce 1970 byla tato organizace založena v USA. V současnosti je Delta Society nejrozšířenější organizací v oblasti vztahů člověk – zvíře. Soudobé programy Delta Society zahrnují začleňování zvířat do života obecné populace (program Zdravotní výhody aktivit se zvířaty) – jako podporu zdraví a nemocných lidí (programy Terapie za pomoci zvířat a

²³ GALAJDOVÁ, Lenka a Zdenka GALAJDOVÁ. *Canisterapie: Pes lékařem lidské duše*. Praha: Portál, 2011, s. 163. ISBN 978-80-7367-879-1.

²⁴ Tamtéž, s. 163.

Partnerský program s domácími zvířaty) – pro zkvalitnění léčby, i lidí s tělesným postižením – pro zvýšení jejich nezávislosti (programy Zdroje a informace o asistenčních psech a Národní centrum asistenčních psů).^{25 26}

2.2.3 Asociace zastánců odpovědného vztahu k malým zvířatům (AOVZ)

Tato asociace byla založena roku 16. května 1995 v Praze za účelem šíření a prohlubování myšlenky kladných vlivů soužití lidí se zvířaty. Sdružuje přední experty z různých vědních disciplín jako např. psychologie, psychiatrie, pedagogiky, gerontopsychiatrie, zoologie, zvěrolékařství a další.

Zakládajícími členy asociace byli prof. PhDr. Zdeněk Matějček, CSc., dětský psycholog, doc. MUDr. PhDr. Miloš Vojtěchovský, gerontopsychiatr.

AOVZ si klade za cíl napomáhat odpovědnému přístupu k chovu malých zvířat v rodinách a různých zařízeních a vzdělávat laickou veřejnost. Zpravovat o výsledcích odborných a vědeckých prací, které se věnují vztahům mezi zvířaty a lidmi. Praktickými programy informovat o těch, kteří spolupracují se zvířaty, a pomáhat chovatelům ke zkvalitňování jejich péče o malá zvířata.

Ve své historii se asociace aktivně účastnila akcí podporujících zodpovědný přístup k malým zvířatům. Aktivně se spolupodílela na přípravách oslav Světového dne zvířat. Tyto osvětově poutavé akce se setkaly s velkým ohlasem nejen u majitelů domácích zvířat, ale i médií. AOVZ se také zaměřuje na podporu výzkumných prací.²⁷

AOVZ je členem IAHAIO.²⁸

2.2.4 Canisterapeutická asociace (CTA)

Canisterapeutická asociace je zastřešující organizací pro organizace zabývající se canisterapií nebo jinými obory zooterapie (s výjimkou hipoterapie) v České republice.

Hlavním cílem a posláním asociace je zastřešovat, metodicky vést a sjednocovat organizace zabývající se canisterapií a prosazovat jejich cíle. Utvářet a navrhovat základní

²⁵ VELEMÍNSKÝ, Miloš. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: DONA s. r. o., 2007, s. 44. ISBN 978-80-7322-109.

²⁶ Zooterapie: Zastřešující organizace v zooterapii. *EAMOS: výukový systém* [online]. 2002, 2012 [cit. 2012-03-11]. Dostupné z: http://www.eamos.cz/amos/ksu/modules/low/kurz_text.php?identifik=ksu_453_t&id_kurz=&id_kap=5&id_teach=&kod_kurzu=ksu_453&id_kap=5&id_set_test=&search=&kat=&startpos=2

²⁷ AOVZ.cz: *Asociace zastánců odpovědného vztahu k malým zvířatům* [online]. 2007 [cit. 2012-03-11]. Dostupné z: http://www.aovz.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=5&Itemid=81

²⁸ VELEMÍNSKÝ, Miloš. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: DONA s. r. o., 2007, s. 45. ISBN 978-80-7322-109.

pravidla pro práci v canisterapii. Dalším úkolem CTA je canisterapii metodicky zpracovat a usilovat o její uznání jako pomocné léčebné metody, zvyšovat odbornost canisterapie a vzdělávat její pracovníky. Také poskytuje informace o canisterapii členským subjektům i veřejnosti a působí v oblasti propagace a osvěty.

CTA byla založena v listopadu roku 2003 v Brně. Postupně vytváří základní minima pro praktikování canisterapie. S ohledem k šíři oboru i různorodosti postojů členských organizací byly doposud zpracovány a odsouhlaseny tři dokumenty – Metodika aktivit se psem jako součástí ucelené rehabilitace, Etický kodex canisterapeutického týmu CTA a Základní minima pro uchazeče o post canisterapeuta / canisasistenta. Asociace se potýká s nejednotnou terminologií, a snaží se o její definování nejen pro místní podmínky, ale v souladu s pojmy užívanými v ostatních zemích světa.

CTA je jednou ze zakládajících asociací ESAAT.²⁹

2.2.5 European Society for Animal Assisted Therapy (ESAAT)

European Society for Animal Assisted Therapy v překladu znamená Evropská asociace pro terapii za asistence zvířat. Organizace vznikla na základě potřeby zastřešení jednotlivých národních evropských organizací zabývajících se zooterapií. Cílem organizace je vytvoření a garantování společných standardů v zooterapii, zvláště v oblasti přípravy, atestací a udělování certifikátů terapeutickým týmům. Dále si klade za cíl vytvoření nové profese v oblasti terapie podporované zvířaty, která bude mezinárodně uznána.

ESSAT byla založena na podzim roku 2004 v Rakousku. Zakládající organizace byly ze zemí: Rakousko, Německo, Česká republika, Švýcarsko a Maďarsko.³⁰

2.2.6 Česká hiporehabilitační společnost (ČHS)

Česká hiporehabilitační společnost (ČHS) byla založena v roce 1991 jako dobrovolné, nezávislé a nepolitické občanské sdružení, jehož smyslem je osvěta v oblasti rehabilitace prostřednictvím koně, včetně psychoterapeutického přístupu, integrace a sportovního využití osob se zdravotním znevýhodněním/specifickými potřebami. ČHS sdružuje fyzioterapeuty, ergoterapeuty, lékaře, logopedy, psychology, zdravotní sestry, sociální pracovníky, pedagogy i jezdecké instruktory, všechny ty, kteří spolupracují s koňmi ve zdravotnictví, sociální sféře,

²⁹ VELEMÍNSKÝ, Miloš. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: DONA s. r. o., 2007, s. 45. ISBN 978-80-7322-109.

³⁰ Tamtéž s. 46.

pedagogice a sportu osob se specifickými potřebami. Důležitou složkou členské základny společnosti jsou klienti a jejich rodinní příslušníci.

Cílem společnosti je prosazovat a udržovat odborné provádění terapie, školit pracovníky, podporovat vydávání odborné literatury, sloužit jako informační databáze a zprostředkovávat kontakt mezi jednotlivci, pomáhat při zakládání hiporehabilitačních středisek a sdílení zkušeností mezi centry již fungujícími. ČHS navazuje a udržuje kontakt s příslušnými odbornými organizacemi v Čechách i na mezinárodní úrovni a rozvíjí kontakty se společnostmi podobného zaměření. ČHS je přidruženým členem Federation of Riding for the Disabled International (FRDI).

ČHS organizuje soutěže, soustředění, vzdělávací, kulturní a společenské akce, také pořádá školení odborníků v oblasti hipoterapie, parajezdeckví a pedagogicko-psychologických aktivit s pomocí koní.

Společnost se snaží o uznání metodiky hiporehabilitace na nejvyšší odborné úrovni a napomáhá organizovat její výzkum.³¹

2.3 LEGISLATIVNÍ ÚPRAVA TÝKAJÍCÍ SE ZOOTHERAPIE

V České republice není podpůrné a léčebné využívání zvířat při terapiích doposud samostatně legislativně vyřešeno. Neznamená to však, že neexistují žádné platné normy, ze kterých bychom mohli vycházet. Existují zákony (na různé legislativní úrovni), které se přímo zooterapií nezabývají, ale upravují např. chování lidí ke zvířatům a zajišťování a welfare a ochranu zvířat³², přístup zvířat do prostor, kde je zooterapie prováděna a hygienické nároky³³ a zákony zaměřené na zdraví zvířat a veterinární péči o ně.³⁴ Jsou to pravidla, kterými se musí za daných podmínek řídit každý chovatel i majitel zvířete, nikoli jen zvířete zapojeného do terapie.

Skutečnými specifickými dopady pro zooterapii plynoucí z nynější legislativy je to, že přístup a pobyt zvířete v prostorách zařízení je upraven na úrovni provozních řádů, které sestavuje zřizovatel konkrétního zařízení. V případech rezidentní formy zooterapie (zvíře žije trvale v zařízení) je potřeba nastavit taková pravidla, aby byla zajištěna péče o zvíře ve všech

³¹ *Česká hiporehabilitační společnost* [online]. 2009 [cit. 2012-03-11]. Dostupné z: <http://www.hiporehabilitace-cr.cz/>

³² Zákon České národní rady č. 246/1992 Sb. na ochranu zvířat proti týrání. In: *Sbírka zákonů*. 1992.

³³ Zákon č. 258/2000 Sb. o ochraně veřejného zdraví a o změně některých souvisejících zákonů. In: *Sbírka zákonů*. 2000.

³⁴ Zákon č. 166/1999 Sb. o veterinární péči a o změně souvisejících zákonů (veterinární zákon). In: *Sbírka zákonů*. 1999.

směrech, zdraví osob, předcházení rizik, bezpečný kontakt klientů zařízení se zvířetem, ale i to, aby osoby nepřející si kontakt se zvířetem měly možnost se zvířatům vyhnout. Tohoto druhu zooterapie se přímo dotýkají normy zabývající se chovem zvířat

Normy, které se za daných okolností činnost zooterapie dotýká, jsou např. zákony zabývající se ochranou osobních údajů (shromažďování dat o klientech terapie), sociálně právní ochranou dětí, dobrovolnickou službou a sociálními službami. Zde také záleží na dané formě zooterapie a také na cílové skupině. Svoboda sdružování je upravena v Listině základních práv a svobod, jinými zákony se musí řídit hospodaření a finanční záležitosti organizace.

Pokud se zooterapie vykonává za účelem dosažení zisku, pak se osoba zabývající se terapií řídí živnostenským zákonem. Jestliže se nejedná o činnost prováděnou za účelem zisku, pak se bude řídit pravidly pro činnost neziskové organizace, která musí být registrována. Na základě této registrace může pak organizace vykonávat činnost uvedenou ve svých stanovách.

Mimo norem platných v celé České republice existují rozličné místní vyhlášky, řády (vnitřní normy organizací nebo normy pro využívání různých služeb). Vždy je nutné zjistit, které normy se zoterapií souvisí a jak s ní souvisí. Mohou se dotýkat přepravy zvířat v hromadných prostředcích, vstupu a podmínek pohybu různých prostorách.³⁵

Zároveň asociace zabývající se zoterapií vytvářejí své vnitřní normy. „*Zastřešující organizace stanovují povinné nebo doporučené metodiky, standardy a pravidla, které jsou závazné pro členské organizace a mají za cíl zajišťovat kvalitní provádění zooterapie s minimalizací jejich rizik.*“³⁶

³⁵ VELEMÍNSKÝ, Miloš. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: DONA s. r. o., 2007, s. 47-49. ISBN 978-80-7322-109.

³⁶ Tamtéž s. 48.

3. CANISTERAPIE

„Ten, kdo řekl, že štěstí se nedá koupit, zapomněl na štěňata.“ (Gene Hill)

Autorkou pojmu canisterapie je Jiřina Lacinová. Tento termín je užíván od roku 1993, a jedná se o složeninu dvou slov: *canis* (latinsky pes) a *terapie* (léčba, řeckého původu). Spojení obou slov řeckého původu „kynoterapie“ nebylo zvoleno z možného obecně zavádějícího významu tohoto termínu. Tento původem český termín se ujal i v dalších zemích.³⁷

Canisterapií se rozumí léčebný kontakt psa a člověka. Pes je skvělým společníkem, ale také pedagogickým prostředkem pro klienta. Canisterapie dále přispívá k rozvoji jemné a hrubé motoriky, podněcuje verbální a neverbální komunikaci, odbourává úzkost a pocity osamění, deprese a stresu. Pomáhá s orientací v prostoru, poskytuje pocit bezpečí a jistoty, zvyšuje motivaci na spolupodílení se klienta na terapeutickém procesu a zlepšuje interakci klienta s ostatními klienty, rodiči, ošetřovateli atd. Může být využívána k nácviku koncentrace a zvýšení pozornosti, rozvoji sociálního citění a v určitých případech i na snížení agresivity klienta.³⁸

O canisterapii lze říci, že to je: *„duši hojící pocit, který v nás zanechává kontakt s milým a bezprostředním psem, pocit, že nejsme sami, že někoho zajímáme a že někdo nás má rád a těší se na nás. Pociť, který nám pomáhá čelit každodenním trampotám a dává vůli jít životem dál. Pozitivní pocit, který má nejen psychické, ale i fyzické dopady.“*³⁹

3.1 ETOLOGIE PSA

Etologie je věda zabývající se životními projevy a chováním zvířat. Pes náleží do rodu šelem psovitých (*Canis*). Příslušníci tohoto rodu žijí v poměrně složitě uspořádaných společenstvech - smečkách, a proto je pro ně charakteristické sociální citění. Vztahy uvnitř smečky se řídí určitými zásadami, hierarchie a postavení jednotlivých členů je pevně vymezeno a je stvrzováno a upevňováno pomocí rituálů. Změna nastává jen za určitých podmínek. Proto je u psovitých šelem dobře rozvinuta schopnost komunikace, která jim

³⁷ VELEMÍNSKÝ, Miloš. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: DONA s. r. o., 2007, s. 60. ISBN 978-80-7322-109.

³⁸ FEJKUSOVÁ, Helena a Olga MIČULKOVÁ. *Canisterapie v praxi*. Brno: Sdružení Filia Brno, 2003, s. 8.

³⁹ GALAJDOVÁ, Lenka a Zdenka GALAJDOVÁ. *Canisterapie: Pes lékařem lidské duše*. Praha: Portál, 2011, s. 15. ISBN 978-80-7367-879-1.

umožňuje spolupráci při získání potravy (lov na velká zvířata, která by jedinec sám neuložil), obraně teritoria a péči o mláďata.⁴⁰

3.1.1 Původ a domestikace

Prvním lidmi domestikovaným druhem byl vlk (*Canis lupus*), který je předkem dnešního psa domácího (*Canis familiaris*). Domestikace psa proběhla před více než čtrnácti tisíci lety. Před deseti tisíci lety byli psi přítomni již na všech třech starých kontinentech, což poukazuje na jejich nezastupitelnou roli v původních lidských společnostech.

Důvodem, pro který člověk začal předka dnešního psa ochočovat, jsou jejich typické vlastnosti, které mají zvířata žijící v sociálním společenství (komunikativnost, přizpůsobivost, hravost a učenlivost).⁴¹

Ze všech zvířat žijících s člověkem mají psi nejrozvinutější schopnost porozumět lidským sociálním signálům. Osobité chování psů je výsledkem dlouhotrvajícího procesu domestikace, během níž došlo k pozastavení vývoje na nedospělém stupni. Psi připomínají svým chováním spíše štěňata, než dospělé vlky.⁴²

3.1.2 Etogram psa

Nepostradatelným předpokladem pro úspěšnou komunikaci se psi je znalost jejich přirozeného chování. Etogram psa prezentuje soubor funkčních souborů vrozeného chování psa. Mezi nejdůležitější soubory patří: lovecké chování, obranné chování, sexuální chování a sociální chování.

Sociální chování. Volně žijící psi se seskupují do stabilních smeček, ve kterých je, podobně jako u vlků, ustanovena dominantní hierarchie (zvláště pro psy a zvláště pro feny). Samci mají přirozeně dominantní chování nad samicemi, ale toto uspořádání se může během roku měnit. Štěňata jsou podřízena jak dospělým psům, tak i fenám. Pes by měl mít ve vztahu k člověku podřízenou pozici, stejně jako štěňata ve smečce.

Do tohoto okruhu spadají veškeré projevy a aktivity, které upevňují a upravují vztahy a spolupráci uvnitř smečky.

⁴⁰ Cz-pes: stránky plné psů [online]. 2001, 2012 [cit. 2012-03-13]. Dostupné z: <http://www.cz-pes.cz/literatura-veterina-etologie.php>

⁴¹ Tamtéž

⁴² VELEMÍNSKÝ, Miloš. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: DONA s. r. o., 2007, s. 54. ISBN 978-80-7322-109.

Umění rozeznat a posoudit signály, které pes dává, je pro psovoda nadmíru důležité. I v případě, že pes slouží jako společník, jsou k bezkonfliktnímu soužití nutné základní vědomosti o chování a projevech psa.

Vývoj a chování štěňat. V průběhu domestikace došlo k prodloužení socializační periody ve vývoji mláďat. V tomto období dochází k rychlému rozvoji různých typů sociálního chování, je to doba zhruba od tří týdnů do tří měsíců věku štěněte. Je to také doba, kdy se pes učí komunikovat s člověkem a vytvářejí se základy jejich vztahu.

Štěně se učí vnímat člověka jako sociálního partnera a zvyká si snáze na nového majitele než v pozdějším věku. Pokud si štěně nevytvoří v tomto věku patřičné sociální vzorce chování, tak se v pozdějším věku jen velmi těžko zjednává náprava.

Komunikační signály. Pro vzájemnou komunikaci ve smečce jsou důležitá určitá gesta a postoje, které mají definovaný význam. K tomu se mohou přidávat tzv. hlasové signály: vrčení, štěkání, vytí atd. Vyjádření agresivity u psů je ritualizované, to znamená, že se vyskytuje jen symbolicky.

Jednotlivé komunikační signály však nelze interpretovat bez kontextu, smysl signálu je patrný pouze v kombinaci s ostatními prvky interakce.

Komunikace s člověkem. Psi velmi citlivě reagují na lidskou verbální i non-verbální komunikaci a jsou schopni užít tyto signály při řešení daných úkolů. Velmi důležitou roli hraje *vizuální komunikace*. Využitím vizuálního kontaktu mezi člověkem a psem dochází k přímému vyjádření dominance, ale i k zaměření pozornosti psa k určitému objektu.

Lidský a psí komunikační systém vykazuje velkou podobnost, především ve využívání vizuálních signálů – postoje a mimika.

Schopnost psa pochopit lidské požadavky při využití *hlasové komunikace* pro splnění požadovaného úkolu je silně podmíněna chováním člověka. Značný vliv má hlasová komunikace po dobu plnění úkolu, ale není průkazně dokázáno, zda to, že pes dotyčného člověka znal či neznal, mělo vliv na splnění úkolu.

Agresivní chování. Selektivní chov zaměřený na fixování konkrétních vlastností ovlivnil podstatným způsobem vnímavost psů na lidské sociální podněty. Předpokládá se, že agresivita vůči člověku je u psů podmíněna socializací daného jedince, jeho individuálními zkušenostmi, ale určitou roli zde hrají i rozdílné dispozice různých psích ras. Na rozdíl od agresivity nemají rozdíly mezi rasami vliv na schopnost psa správně plnit lidské pokyny a řešit zadané úkoly.⁴³

⁴³ VELEMÍNSKÝ, Miloš. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: DONA s. r. o., 2007, s. 54-59. ISBN 978-80-7322-109.

Hra je typickým projevem zejména štěnat, ale i hrající si dospělí psi nejsou výjimkou. U štěnat má hra význam především jako příprava a trénink na běžné činnosti, zatímco dospělí psi jeví zájem jen o určité hry. Pro hru je charakteristické experimentování, při kterém pes zkoumá vlastnosti předmětu nebo reakce partnera, se kterým si hraje. Hry můžeme dělit na solitární (bez partnera, pes si hraje s předmětem), náhražkové (bez partnera, pes se nudí – typické honění se za svým ocasem) a sociální (přítomni minimálně dva jedinci).⁴⁴

3.2 VÝBĚR A PŘÍPRAVA VHODNÉHO PSA

Pro canisterapii není vhodný jakýkoli pes. Výběr je vázán především na jeho vrozené povahové vlastnosti, stejně jako je kladen důraz na jeho výchovu a socializaci. Měl by bezmezně milovat lidi, důležitá je jeho spolehlivost, dobrácká a vstřícná povaha s dobrou psychickou a fyzickou odolností. Pes nesmí být nervózní, zákeřný a agresivní.

Na pozdější uplatnění psa jako koterapeuta má vliv už chovatel, protože právě v rané vývojové fázi štěně se rozhoduje o tom, zda dospělý pes bude zdravě sebevědomý a důvěřivý, a neponese si špatné zkušenosti po zbytek svého života. Při přípravě štěně pro canisterapii je důležité, zvykat jej na mnoho různých okolních podnětů – kontakt s cizími lidmi v cizím, hlučném prostředí a setkávání se s dalšími zvířaty.

Dobry psí koterapeut je takový, který unese velkou psychickou zátěž – neustálý halas, náhlé pohyby, nečekané doteky a objetí, nekonečné drbání a hlazení, neumělé česání, občas i vláčení za vodítko nebo tahání v náručí.

Pro psího koterapeuta je bezpodmínečně nutné:

- mít možnost stálého kontaktu s dobrými lidmi
- být uchráněn před špatnými zkušenostmi s lidmi nebo psy
- pobývat s pánem v domácnosti a dobře znát bytové prostředí
- mít bezmeznou důvěru v majitele a mít k němu vybudovaný pevný vztah
- být dostatečně sebevědomí a zároveň věřit pánovi
- poznat jen laskavé, trpělivé a důsledné zacházení.

Do canisterapie je možné zařadit i psa dospělého, ale musí mít velmi dobře zvládnutou základní poslušnost a vhodnou vyrovnanou povahu. Pak je nutné, aby se se svým pánem doučil nové prvky důležité pro charakteristickou práci s určitými diagnózami a to jak v individuální tak skupinové terapii.

⁴⁴ *Cz-pes: stránky plné psů* [online]. 2001, 2012 [cit. 2012-03-13]. Dostupné z: <http://www.cz-pes.cz/literatura-veterina-etologie.php>

Vlastní terapii může provádět až dospělý pes, který úspěšně absolvoval předepsané zkoušky. Pes také musí budít důvěru klienta. Dobrý psovod musí mít rozvinuté komunikační schopnosti a sociální citění.^{45 46}

3.3 ZÁKLADNÍ OBLASTI PŮSOBNÍ CANISTERAPIE

3.3.1 Socioterapie

Socioterapie je léčba společenstvím. Má své opodstatnění zejména v oblasti problémového chování a vztahů. Zvíře je zprostředkovatelem komunikace a interakce, jak se sebou samým, tak mezi lidmi navzájem. Stimuluje k sociálnímu kontaktu a usnadňuje navazování vztahů. Pes vytrhuje z osamění a izolace už samotnou svou přítomností, působí jako sociální katalyzátor.⁴⁷

Socioterapie je primárně určena pro emocionálně a citově deprivované děti (úzkostné, nesmělé, pasivní, apatické s pocity méněcennosti), pro děti s poruchami chování a prožívání způsobené sociálními, etnickými a osobnostními rozdíly či nedostatkem pocitu bezpečí v raném vývoji dítěte (agresivita, šikana, pocity nadřazenosti).

Problémové chování může mít celou řadu příčin, ale většinou tyto děti mají vytvořený nesprávný obraz sebe sama. Obranným prostředkem proti strachu a chaosu pak mohou být různé problémové projevy. Tyto děti stojí často mimo kolektiv a nejdou schopni dobře vnímat chování druhých. Tím vznikají problémy v interakci, které pak vyústí v asociální chování. Dostávají se tím do začarovaného kruhu. K tomu, aby se naučily měnit svoje návyky v jednání, chápat sebe sama, formulovat své pocity, potřebují pocit jistoty a lásky, ovzduší spolupráce a pochopení.

Pes mezi dětmi navozuje přirozenou atmosféru, pomáhá dosáhnout uvolnění, otevřenosti a důvěry dětí. Přítomnost psího koterapeuta při společných činnostech způsobuje, že děti vše intenzivněji prožívají. Získáváme tím možnost dozvědět se více o dětech samotných i o jejich chování v kolektivu. Na základě těchto poznatků stimulujeme a upevňujeme žádoucí chování a eliminujeme a oslabujeme chování nevhodné.

⁴⁵ FEJKUSOVÁ, Helena a Olga MIČULKOVÁ. *Canisterapie v praxi*. Brno: Sdružení Filia Brno, 2003, s. 8-10.

⁴⁶ NOVOTNÁ, Darina a Marcela ZOURKOVÁ. *Canisterapie aneb jak může pes léčit*. In: PhDr. MOJŽÍŠOVÁ, Adéla a Věra Mgr. KALINOVÁ. *Pravda o zooterapii*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2004, s. 30-34. ISBN 80-7040-675-5.

⁴⁷ VELEMÍNSKÝ, Miloš. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: DONA s. r. o., 2007, s. 195-197. ISBN 978-80-7322-109.

Příkládá se důraz na prožitkové učení, nepřebírají se hotové vědomosti, ale prožívají se rozličné situace a plní se úkoly. Nástrojem učení jsou pozitivní projevy i konflikty.⁴⁸

3.3.2 Psychoterapie

Psychoterapie je léčba psychologickými prostředky s využitím psa, závislá na duševním stavu klienta. Uplatňuje se tam, kde jsou klientovi obtíže ovlivněny jeho duševním stavem. Zejména děti rády vyhledávají zvířata ve chvílích, kdy mají problém. Výhoda sociální ochrany nabízené zvířetem oproti ochraně nabízené člověkem je v tom, že zvířata přijímají lidi zpravidla bezpodmínečně, přijímají je takové, jací jsou, kdežto lidé se vzájemně posuzují a kritizují, což u dětí může způsobit pocit ohrožení.⁴⁹

Zvířecí společníci snižují pocit úzkosti tím, že odvádějí pozornost člověka k něčemu příjemnějšímu, poskytují mu pocit bezpečí a umožňují dotekový kontakt. Omezují svou přítomností pocity osamělosti a deprese, zvedají sebevědomí. Jejich velký potenciál je ve schopnosti zmírnit vývoj chorob vázaných na stres.

Psychoterapeuté psa užívají jako prostředníka ke komunikaci s klienty, k intenzivnějším citovým prožitkům při terapii.⁵⁰

3.3.3 Fyzioterapie a diatermie

Jedná se o léčbu fyzikálními metodami, která je uplatňovaná u nemocí pohybového a nervového systému (prohřívání), rozvoj jemné a hrubé motoriky, koordinace a orientace v prostoru.

Canisterapie klade důraz zejména na řešení problémů psychologických, citových a sociálně-integračních a působení na fyzické zdraví představuje spíše oblast motivace k rehabilitaci a povzbuzení imunity prostřednictvím psychiky.

Právě motivace a chuť k léčbě u handicapovaných je primárním předpokladem úspěšné léčby.

V oboru diatermie (zahřívání) je pes využíván bezprostředně jako nástroj k prohřívání svalových tonů. (Pes má o dva stupně vyšší teplotu jak člověk.) Je to podpůrná forma

⁴⁸ NOVOTNÁ, Darina a Marcela ZOURKOVÁ. Canisterapie aneb jak může pes léčit. In: PhDr. MOJŽÍŠOVÁ, Adéla a Věra Mgr. KALINOVÁ. *Pravda o zooterapii*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2004, s. 30-34. ISBN 80-7040-675-5.

⁴⁹ VELEMÍNSKÝ, Miloš. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: DONA s. r. o., 2007, s. 194-195. ISBN 978-80-7322-109.

⁵⁰ NOVOTNÁ, Darina a Marcela ZOURKOVÁ. Canisterapie aneb jak může pes léčit. In: PhDr. MOJŽÍŠOVÁ, Adéla a Věra Mgr. KALINOVÁ. *Pravda o zooterapii*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2004, s. 30-34. ISBN 80-7040-675-5.

individuální terapie, založená na přímém působení fyzického kontaktu člověka a psa. Toto působení se nazývá „polohování“.⁵¹

Polohování vychází z principu, že pokud se klient sám nemůže pohybovat, musí jím být pohybováno tak, aby se zabránilo vzniku proleženin, uvolnily se blokace, procvičily se a protáhly svaly a bylo umožněno dalšímu rozvoji pohybu. U klientů, jejichž těla jsou v křeči nebo nepohyblivá, není možné cvičit, ale jen klienta uložit na určitou dobu do určité polohy.

Polohování provádí kvalifikovaný fyzioterapeut, který ví, jak může klientem manipulovat a jaké cíle tím sleduje.⁵²

3.3.4 Speciální pedagogika

Canisterapii je možné využít přímo při výuce jako motivační prvek, pro posílení koncentrace, pozornosti, soustředěnosti s ochotou spolupracovat s pedagogem. Lze ji taktéž užít samostatně jako doplněk speciální pedagogiky. Vynikajících výsledků dosahuje při logopedických obtížích, u různých typů nemotornosti (dyspraxie, agnozie, poruchy koordinace apod.), zvýšení sebevědomí, pocitu sounáležitosti, objevování vlastních schopností atd.

Speciální pedagogika v canisterapii je využívána především u dětí s dysgrafií, dyslexií, dysortografií, dyskalkulií a s ADHD (porucha pozornosti, hyperaktivita, poruchy chování).⁵³

Cílem terapie u dětí s ADHD je celkové zklidnění a zlepšení koncentrace na danou činnost v závislosti na přítomnosti psa. Mezi další cíle patří: posilování jemné motoriky, snižování agresivity, rozvíjení řečových dovedností, rozvoj sociálních dovedností a sociabilita.

K rozvoji jemné motoriky se využívá česání a kartáčování psa, připínání vodítka a obojku (tato práce vyžaduje koncentraci a zklidnění klienta), krmení granulemi a piškoty, stimulace jemným dotykem (vyžaduje soustředění na činnost).

Ke snížení agresivity u dítěte se osvědčil nácvik ovladatelnosti psa. (Dítě je seznámeno s tím, jak se pes cítí, co mu je a není příjemné. Aby tuto aktivitu mohlo za pomoci canisterapeuta provádět, je podmínkou, že se musí začít soustředit a celkově se zklidnit.) Také

⁵¹ NOVOTNÁ, Darina a Marcela ZOURKOVÁ. Canisterapie aneb jak může pes léčit. In: PhDr. MOJŽIŠOVÁ, Adéla a Věra Mgr. KALINOVÁ. *Pravda o zooterapii*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2004, s. 30-34. ISBN 80-7040-675-5.

⁵² Animoterapie.cz. *Anitera o.p.s.* [online]. 2009 [cit. 2012-03-07]. Dostupné z: <http://www.animoterapie.cz/polohovani-se-psy-canisterapie.htm>

⁵³ NOVOTNÁ, Darina a Marcela ZOURKOVÁ. Canisterapie aneb jak může pes léčit. In: PhDr. MOJŽIŠOVÁ, Adéla a Věra Mgr. KALINOVÁ. *Pravda o zooterapii*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2004, s. 30-34. ISBN 80-7040-675-5.

se jako velmi účinné ukázaly závody mezi psem a dítětem. Štafety a soutěže, při kterých klient soutěží proti psímu koterapeutovi a musí se vyrovnávat se situací, kdy je jeho odhodlání stimulováno touhou po vítězství, a neméně důležitá je jeho kontrola chování, pokud prohraje. Do programu by měly být zařazeny aktivity, při kterých je klientovi umožněna pohybová činnost spojená se psem.

Pro nácvik řečových dovedností je často úspěšně využívána stimulace dotykem, kdy se klient jemně dotýká části těla psa a následně ji pojmenuje. Další vhodnou aktivitou pro rozvoj řeči je ovladatelnost psa, při které je klient nucen jednotlivé povely zřetelně vyslovovat. Všechny aktivity by se měly odehrávat za uspokojivého zklidnění a dobré koncentrace klienta.

Pro rozvoj sociálních dovedností se uplatňuje technika kontaktu klienta a canisterapeutického týmu se skupinou dětí (třída ve školce, kam klient dochází), kdy je klient skupinou přijat v kladném ladění, jestliže prokáže znalosti o pejskovi. Ukáže ostatním dětem, jak se mají k pejskovi chovat, představí ho a dovolí jim ho vést na vodítku a dát mu pamlsk. Canisterapeut se během celého průběhu terapií snažil klientovi prezentovat správný přístup k živému tvorovi a správné zacházení s ním.⁵⁴

Využití canisterapie v logopedii. Sluchově postižené dítě má při osvojování sociální role ztíženou situaci, protože řečové dovednosti získává za ztížených podmínek. Vnímá je v nepřesných nebo jemu nesrozumitelných situacích. Kontakt psa a člověka je pro sluchově postižené děti motivující a přináší jim užitek.

Pro zdárný rozvoj komunikace u dítěte se sluchovým postižením je důležité ovládat hrubou a jemnou motoriku. Pro dítě, které není aktivní, je hypotonické, které nejeví zájem o dění kolem sebe, je pes prostředníkem s okolním světem. Jedním z významných faktorů pro úspěšnou komunikaci je navázání očního kontaktu, s kterým má sluchově postižené dítě problémy, protože se v komunikaci přirozeně opírá o odezírání. Tato aktivita se musí cíleně cvičit a upevňovat. Pes má výborné pozorovací schopnosti a díky nim rozpozná, kdo o něj jeví zájem. Zareaguje na toho, kdo ho osloví. Dítě se sluchovou vadou je velmi citlivé na dotek, protože je okolím využíváno k připoutání pozornosti dítěte. Po čase jsou dítěti časté dotyky nepříjemné a začne se jim vyhýbat. Prostřednictvím psa nachází dítě ztracenou důvěru v dotyky. Může se samo dotýkat psího koterapeuta a na oplátku dovolí psovi, aby položil svoji tlapku na jeho tělo.

⁵⁴ VELEMÍNSKÝ, Miloš. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: DONA s. r. o., 2007, s. 150-155. ISBN 978-80-7322-109.

Dítě nerozumí slovům ze svého okolí a má zkreslenou nebo nemá žádnou zvukovou informaci. Touží přivolat psa a pohrát si s ním, je nuceno ho nějakým způsobem přilákat k sobě. Brzy zjistí, že zvíře reaguje na zvuky a samo se je snaží používat. Tak dokáže pes stimulovat verbální projev dítěte a logoped nebo matka tuto dovednost dále rozvíjí. Využívají se i vibrace při psím štěkotu na těle zvířete, ty děti mohou pozorovat a porovnat s vibracemi na svém těle. V logopedii je to významná pomůcka při vyvozování hlasu u dětí se sluchovou vadou.

Proces dýchání je u psa velmi dobře pozorovatelný (vizuálně i hmatem se rozeznají pohyby hrudníku), díky němu se dítě naučí správně hospodařit s dechem a naučí se ho správně ovládat. Pochopí, že hláska se tvoří při výdechu, tím se předchází nesprávným návykům přerušování výdechu uprostřed slova.

Canisterapie se úspěšně využívá i v oblasti rozšiřování slovní zásoby. Dítě pojmenovává jednotlivé části zvířecího těla. Pes nekomunikuje slovně a dítě se snaží jeho nonverbální komunikaci přeložit a sdělit pomocí slov, tím si trénuje myšlení a úsudek.

Také lze dobře ovlivňovat rychlost a srozumitelnost řeči. Dítě je upozorněno, že mu jeho psí kamarád neporozuměl a požádáme o zopakování instrukce. Na psa se může zakřičet nebo naopak na něj mluvit potichu. Při zpívání jednoduché melodie, dítě povzbuzujeme k opakování intonace, zdůraznění hlasitosti a rytmu řeči.⁵⁵

Pes a autistické dítě. Autističtí lidé nerozumí žádným citovým projevům. Se zvířaty jsou výborné výsledky. Zvíře totiž představuje jeden z velmi mála podnětů, na které je autista schopen a hlavně ochoten reagovat, a tak se pomalu odpoutává od své vnitřní izolace.

Pes je jediné zvíře, které umí číst v lidské mimice a gestech. Autista neumí číst v mimice a gestech, oni to nerozlišují a necítí, musí se to pracně naučit. Mnozí autisté skvěle rozumí psovi – pes výborně rozumí člověku. Pes pro autistu představuje tlumočníka, zprostředkuje mu pocity a orientuje ho v jednání lidí kolem. Pes nemusí reagovat okázale, aby autista pochopil smysl, stačí mu jen lehké náznaky a on rychle chápe. Je to velmi zajímavá forma vnímání, která nám uniká.

Ne každý autista najde cestu k psovi, jsou i tací, kteří kontakt se zvířetem odmítají. Proto je nutné zkusit, jak bude autista na psa reagovat. Důležitá je spolupráce s psychologem nebo speciálním pedagogem.⁵⁶

⁵⁵ VELEMÍNSKÝ, Miloš. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: DONA s. r. o., 2007, s. 165-167. ISBN 978-80-7322-109.

⁵⁶ GALAJDOVÁ, Lenka a Zdenka GALAJDOVÁ. *Canisterapie: Pes lékařem lidské duše*. Praha: Portál, 2011, s. 42-43. ISBN 978-80-7367-879-1.

3.4 CANISTERAPEUTICKÝ TÝM

Provádění canisterapie je týmová práce vyžadující znalosti a spolupráci proškolených odborníků různých profesí. Složení týmu se uzpůsobuje formě zooterapie, tak i dané problematice klienta.⁵⁷

Za účastníky canisterapie jsou považováni chovatel, psovod, canisterapeutický pes jako koterapeut, specialisti v pomáhajících profesích, klienti, rodina a zdravotně sociální instituce. V některých případech se osvědčilo zapojení dobrovolníka, který pomáhá při práci s klienty. Přítomnost všech členů týmu není vždy bezpodmínečně nutná, ale zásadní je provázanost, vzájemné porady a konzultace pro práci s jednotlivými klienty.⁵⁸

3.5 FORMY CANISTERAPIE

Individuální canisterapie zahrnuje terapii jednoho klienta s jedním či více canisterapeutickými týmy. Hlavní výhodou je přizpůsobení programu a cílené působení dle individuálních potřeb klienta, možnost aktivnějšího kontaktu se psem a snížení okolních rušivých vlivů.

Skupinová canisterapie se orientuje na vzájemnou interakci klientů se psy, kterou řídí většinou jeden terapeut. Výhodou využití skupiny různých psů je, že si každý klient může vybrat psa dle svých osobních preferencí (dle velikosti, temperamentu, vzhledu a dalších kritérií). Jde o metodu velice efektivní, jedná se o program, který je speciálně vypracován za specifickým účelem využívání přítomnosti psů na akcích pro děti. Důraz je kladen na využívání skupinových fenoménů, uplatňuje se zde vliv skupinové dynamiky.

Návštěvní program je jednou v nejrozšířenějších podob canisterapie v České republice. Společný kontakt klienta s týmem se odehrává v pravidelných intervalech na předem sjednaném místě, většinou jednou týdně nebo jednou za čtrnáct dní.

Nejčastěji canisterapeutický tým dochází za klientem do zařízení sociálních služeb, školských zařízení nebo některých zdravotnických zařízení (např. léčebna dlouhodobě nemocných), ale může klienta navštěvovat i v rodinném prostředí. Další možností je, že klient dochází za týmem.

⁵⁷ NOVOTNÁ, Darina a Marcela ZOURKOVÁ. Canisterapie aneb jak může pes léčit. In: PhDr. MOJŽIŠOVÁ, Adéla a Věra Mgr. KALINOVÁ. *Pravda o zooterapii*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2004, s. 30-34. ISBN 80-7040-675-5.

⁵⁸ VELEMÍNSKÝ, Miloš. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: DONA s. r. o., 2007, s. 61. ISBN 978-80-7322-109.

Canisterapie je praktikována jako součást výuky, volnočasových aktivit, aktivizačních programů, sociální rehabilitace aj. Dle konkrétního klienta a stanovených cílů se volí vhodné metody práce a konkrétní aktivity, od kterých se odvíjí program jednotlivých setkání. U návštěvního programu se využívá formy individuální i skupinové canisterapie.

Mezi **jednotlivé canisterapeutické aktivity** řadíme programy probíhající nejčastěji na školách a v ústavních zařízeních u klientů všech věkových skupin. Jedná se o jedno či více setkání v nepravidelných intervalech nebo o cyklus terapií bez dlouhodobější návaznosti.

Jednorázový kontakt se psem má pro klienta význam zejména ve zpestření všedního dne, možnosti interakce se psem, seznámení klienta s chováním psa, pohlazení psa při společných aktivitách.

Hlavní myšlenkou **pobytového programu** je možnost intenzivního kontaktu dítěte se psem v souvislosti s odloučením od běžného sociálního prostředí a často ve spojení s pobytem v přírodě. Canisterapie může být praktikována jako součást různých psychorehabilitačních nebo rekondičních pobytů. Může se jednat o formu individuální, skupinou nebo nejčastěji dochází k jejich kombinování.

Rezidentní forma canisterapie nebývá odborníky doporučována. Jako hlavní důvod bývá uváděna potřeba psa náležet jednomu pánu. Jako možné řešení se uvádí, určení jedné zodpovědné osoby v daném zařízení, nejčastěji zooterapeuta, který se o psa stará a koordinuje kontakt psa s klienty.

Stálý pobyt zvířete v prostředí klienta může být v praxi realizován nejen v zařízení pro klienty, ale také jako cílený pobyt zvířete v rodině. Smyslem tohoto pobytu je zprostředkování psychosociální podpory, využití možností a metod canisterapie pro rodinu a klienta. Pes je speciálně vycvičen odborníkem, po splnění podmínek pro praktikování canisterapie se pes stává „členem“ rodiny, ve které působí. Podporu pes nabízí nejen klientovi, ale i celé jeho rodině.

Krizová intervence si klade za cíl zmírnění dopadu krize na psychiku ohrožené skupiny. Canisterapeut využívá technik a forem běžných v canisterapii, ale za stěžejní je považováno vedení cíleného rozhovoru. Nevýhodou pro canisterapeuta a psa je nasazení vždy v jiném neznámém prostředí, proto musí vždy pracovat operativně.

Míra stresu všech zúčastněných je většinou naprosto naplněna, což je pro psa čitelné a může to ovlivňovat jeho chování a reakce. Skladba cílové skupiny je velmi rozmanitá. Důležité jsou znalosti psychologických technik při komunikaci s člověkem v šoku, dovednosti

ve vedení rozhovoru, zkušenosti s prováděním první pomoci, neboť právě canisterapeut je ten, kdo může odhalit přicházející posttraumatický šok nebo jiné vznikající komplikace.⁵⁹

3.6 CÍLOVÉ SKUPINY CANISTERAPIE

Canisterapii může využít téměř každý, neexistuje zde věkové omezení. Zvířata obohacují život lidí a fungují jako koterapeuti pro ty, kteří jsou závislí na svém okolí, a to jsou převážně děti, handicapovaní a staří lidé. Role zvířat se svými typickými znaky uspokojuje mnoho základních psychických potřeb. Nejvýznamnějším přínosem je poskytnutí citové jistoty a bezpečí.

Co se týče problematiky klientů, má canisterapie velmi pestré využití a v posledních letech se objevují stále nové oblasti působnosti. Není vždy důležitá existence nějakého závažného problému, aby terapie fungovala. Úzký kontakt se zvířaty má na lidi, konkrétně pak na děti blahodárný účinek (rozvíjí projevy přátelství, lásky a něhy, motivuje k péči o druhé, podporuje rozvoj rozumového i citového vývoje).

Velmi dobré uplatnění má canisterapie i v návaznosti na prevenci patologického chování např. šikany a agresivity, což mohou využít mateřské školy, základní, speciální školy nebo jiná zařízení pro děti a mládež.⁶⁰

⁵⁹ VELEMÍNSKÝ, Miloš. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: DONA s. r. o., 2007, s. 81-111. ISBN 978-80-7322-109.

⁶⁰ NOVOTNÁ, Darina a Marcela ZOURKOVÁ. Canisterapie aneb jak může pes léčit. In: PhDr. MOJŽÍŠOVÁ, Adéla a Věra Mgr. KALINOVÁ. *Pravda o zooterapii*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2004, s. 30-34. ISBN 80-7040-675-5.

4. HIPOREHABILITACE

„Že mi je můj kůň nejmilejší? Říkáš ty, člověče, že je hřích. Kůň mi zůstal v bouři věrný, člověk ani ve větru.“ (Rene Keller)

Hiporehabilitace je souhrnným názvem pro všechny činnosti a terapie v oblastech, kde se setkává kůň a člověk se zdravotním postižením. Název je odvozen od slova řeckého původu „hippos“ (znamenající kůň). Pro svoji podobnost se slovem hipoterapie se často zaměňuje nebo je mylně pokládán za jedno a to samé.⁶¹

Je to ucelená rehabilitace člověka s postižením, která dnes zahrnuje prakticky všechny oblasti našeho života. Proto se jedná zejména o aktivaci člověka ve fyzioterapeutické, psychoterapeutické a socioterapeutické sféře. Proto označení hiporehabilitace je zde zcela na místě, kůň jakožto koterapeut může léčit všechny „složky“ našeho života.⁶²

Hiporehabilitace se oficiálně rozděluje na hipoterapii (HT), aktivity s využitím koní (AVT), terapie s využitím koní s pomocí psychologických prostředků (TVKPP) a parajezdectví. Jednotlivé názvy vymezují oblasti působení jednotlivých disciplín na klienta. Tyto oblasti se vzájemně překrývají, což je v praxi běžné.⁶³

4.1 ETOLOGIE KONĚ

Koně se ve volné přírodě seskupují do stád, kde je jasně určená vnitřní stádová hierarchie. Stádo je tvořeno dospělým hřebcem, klisnami a hříbaty. Hřebcova role spočívá zejména v ochraně stáda před predátory. Vůdčí úlohu zastává alfa klisna, která řeší vnitřní spory ve stádě, trestá neposlušné členy (gesty nebo je vyžene na okraj stáda a dokud se „neomluví“, nedovolí provinilci návrat do bezpečí stáda).

Kůň na svou obranu využívá především útěk, odměnou pro koně je, že jej predátor přestane pronásledovat. Odměnou pro predátora je kořist – proto psa odměníme pamlskem a koně klidem. Pokud pronásledování predátor nevzdal, kůň začne bojovat o přežití (kousání, kopání, vyhazování).

⁶¹ LANTELME, Věra. HIPOREHABILITACE (HR). In: *Občanské sdružení Svítání* [online]. 2009 [cit. 2012-03-17]. Dostupné z: <http://www.os-svitani.cz/rozdeleni-hiporehabilitace.php>

⁶² ISAR *Občanské sdružení pro hiporehabilitaci* [online]. 2012 [cit. 2012-03-17]. Dostupné z: <http://hiporehabilitace.com/Isar.html>

⁶³ LANTELME, Věra. HIPOREHABILITACE (HR). In: *Občanské sdružení Svítání* [online]. 2009 [cit. 2012-03-17]. Dostupné z: <http://www.os-svitani.cz/rozdeleni-hiporehabilitace.php>

Komunikace s koněm je zejména „řečí těla“, pro efektivnost práce s koňmi je důležité dodržovat přesná gesta. Kůň je zvíře, které chce a priori spolupracovat, chce vyhovět našim požadavkům. Je také ochoten přehlédnout určité nepřesnosti či občasnou nespravedlnost. Otázka spravedlnosti je u koně velmi citlivou záležitostí.⁶⁴

Kůň, jakožto zástupce typického stádového zvířete, dokáže velmi dobře sociálně komunikovat, a experimentálně je zjištěno, že především schizofrenici a autističtí klienti spíše navážou kontakt se zvířetem, než s člověkem, a pokud s člověkem, tak kontakt spíše nonverbální než verbální. Taktéž u člověka fungují principy sociální hierarchie, podobně jako u říši zvířat, která žijí ve společenstvích, a stejně jako u svých živočišných partnerů, pociťuje i člověk ve společnosti pocit bezpečí, není mu cizí boj o dominanci, gesta podřízenosti, zná žárlivost a závist, podobně jako jiné složky stádového života.⁶⁵

4.1.1 Původ a domestikace

Domestikace koní významně změnila lidský život. Především získali do té doby nepředstavitelnou pohyblivost, která je oprostila z nutnosti zdržovat se převážně na jednom území. Využití koňské síly usnadnilo lidem práci a umožnilo rozvoj dopravy, značně zvětšilo oblast a rozsah lidského působení. Stáda koní uspokojovala i další životní potřeby lidí – poskytovala jim mléko, maso, kůži a dokonce i trus jako palivo. Domestikace koně také ovlivnila duchovní život lidí – vznikaly celé nomádské a jezdecké kultury, které hrály významnou roli v průběhu lidských dějin.

Nejstarší zmínky o koni jako o domestikovaném zvířeti jsou staré necelých 4000 let a pocházejí z Číny a střední Asie. Jízdou na koni si člověk usnadňoval život. Mohl lépe sledovat, vést i pohánět stádo ze hřbetu koně, kůň byl rychlejší než jiný dobytek. Když se některé kmeny naučily jezdit na koních a využívat je k tahu, zvýšila se rychlost cestování a kmeny mohly využívat větší území, čímž stoupala jejich konkurence schopnost, prestiž a schopnost výbojů.⁶⁶

⁶⁴ VELEMÍNSKÝ, Miloš. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: DONA s. r. o., 2007, s. 213-214. ISBN 978-80-7322-109.

⁶⁵ HOLÝ, Karol a Karol HORNÁČEK. *Hipoterapie: léčba pomocí koně*. Ostrava: Montanex, 2005, s. 141. ISBN 80-7225-190-2.

⁶⁶ Tamtéž, s. 23-24.

4.2 KŮŇ JAKO SYMBOL

Při setkání s kterýmkoli zvířetem člověk reaguje emocionálně. Kůň je majestátní zvíře a působí silným dojmem, který nemusí být nutně pro každého pozitivní. Koně (stejně jako ostatní zvířata) disponují přízračnými vlastnostmi, které působí na osobnost člověka ve všech úrovních vnímání (vědomí, nevědomí a podvědomí). Každé zvíře je zároveň nositelem charakteristických znaků, které specifikují jeho druh v myšlení člověka. Ve způsobu, jakým je na zvíře nahlíženo, se reflektuje dějinná epocha, kulturní tradice, konkrétní životní podmínky a náboženství.

Kůň prostupuje dějinami jako nositel poměrně stabilního symbolu, který je kulturně méně ovlivnitelný. Lidská fantazie vytvořila mnoho podob koně nesoucího symbolický význam. Ze starých řeckých pověstí známe bílé okřídlené koně táhnoucí vůz boha Slunce Hélios. Bájný jednorožec prochází mnoha kulturami jako symbol čistoty, lásky a záruky požehnání.

Keltská mytologie přináší podobu kentaura – napůl člověka a napůl koně – jako připomínku nespoutané přirozenosti v lidech, kterou je nutné akceptovat a kultivovat. Těž je známý symbol bílé klisny jako nositelky života. Jejímž protikladem je symbol černého hřebce, který ztvárňuje nespoutanost, nezkrotnost a divokost sil působících v člověku.

Význam koně je transkulturně i v různých dějinných epochách spíše neměnný. Kůň byl vždy nositelem těch nejušlechtlejších vlastností. Byl chápán jako představitel síly, nezkrotné svobody, krásy, elegance a rychlosti. Na svém hřbetě přenesl člověka přes nesmírné vzdálenosti a historické zvraty až do průmyslové revoluce.⁶⁷

4.3 ČLENĚNÍ HIPOREHABILITACE

Jednotlivé obory hiporehabilitace nelze od sebe zcela oddělovat. Tyto její součásti jsou spolu úzce spjaty a prolínají se. Vždy, když se u klienta zaměřujeme na rozvoj psychických dovedností a psychické odolnosti, ovlivňujeme také jeho tělesnou stránku a naopak. Proto je v hiporehabilitaci velmi žádoucí, aby specialisté podílející se na terapii spolu navzájem úzce spolupracovali.⁶⁸

⁶⁷ VELEMÍNSKÝ, Miloš. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: DONA s. r. o., 2007, s. 216-218. ISBN 978-80-7322-109

⁶⁸ CASKOVÁ, Vanda. Léčba koňmi 12.: Pedagogicko-psychologické aktivity. In: *Equichannel.cz* [online]. 2009 [cit. 2012-03-21]. Dostupné z: <http://www.equichannel.cz/lecba-konmi-12-pedagogicko-psychologicke-aktivity>

Terapie koněm je komplexní. Zahrnuje svým působením jak fyzickou, tak i psychickou a sociální složku člověka.⁶⁹

4.3.1 Hipoterapie

Hipoterapie je rehabilitační metoda, která se zabývá terapií pohybových poruch. Speciálně vzdělaný terapeut (fyzioterapeut nebo ergoterapeut) využívá trojrozměrného pohybu koňského hřbetu k ovlivňování neuromuskulárních funkcí klienta. Hřbet koně jdoucího v kroku se pohybuje nahoru a dolů, doprava a doleva, dopředu a dozadu. Tyto pohyby společně s rotací se převádějí přes pánev sedícího klienta na jeho trup a navozují tak pohybový vzor pánve a trupu, který je shodný jako při lidské chůzi. Tento prvek hipoterapie je jedinečný a nenahraditelný jinou rehabilitační metodou, protože vymaňuje klienta z bludného kruhu špatného stereotypního pohybového vzoru, který mají postižené dolní končetiny - kvalitní vzor pro chůzi neexistuje bez kvalitního pohybového vzoru pánve a trupu, a tento vzor není možné nacvičit bez správného pohybového stereotypu dolních končetin. Pokud klient sedí správně na koni, jeho disfunkční dolní končetiny jsou vyřazeny a trup s pávní se pohybuje v souladu s pohybem koňského hřbetu, čímž následně po sesednutí může ovlivnit pohybový vzor dolních končetin. Z toho také vyplývá, že pohybový vzor koně musí být zcela bezvadný, protože jinak se může stav klienta zhoršit. Pohyb koňského hřbetu, tělesná teplota, výška koně a pohyb v otevřeném prostoru dále kladně působí na správné držení těla, posturální a obranné reakce, smyslové orgány, svalové napětí, cílení a plánování pohybů, rozsahy pohybů končetin, vzor dýchání a činnost vnitřních orgánů, vytrvalost atd.

Mezi další výhody hipoterapie patří to, že je venkovní rehabilitační aktivitou mimo nemocniční prostředí, kde se klient může odreagovat a navázat kontakt se živým zvířetem. To je pro mnohé osoby se zdravotním postižením zcela nová zkušenost a mnozí z nich, zvláště děti, si neuvědomují, že podstupují rehabilitaci. Hipoterapie je celostní terapií ovlivňující nejen duši, ale i fyzické tělo. Během jednotky hipoterapie je kůň veden vodičem převážně v kroku (výjimečně se využívá i klus) a klient je polohován a jištěn z obou stran terapeutem a asistentem. Klient je z hlediska ovládání koně neaktivní. Pohyb koňského hřbetu působí na pohybové schopnosti klienta i v jiných polohách než jen v sedu, proto malé děti neschopné samostatného sedu jsou pokládány na břicho, nebo na záda, sedí v protisměru s oporou o lokty nebo o natažené horní končetiny. Tyto polohy jsou záměrně vybírány terapeutem na základě

⁶⁹ HOLÝ, Karol a Karol HORNÁČEK. *Hipoterapie: léčba pomocí koně*. Ostrava: Montanex, 2005, s. 138. ISBN 80-7225-190-2.

jeho kvalitních znalostí vývojové kineziologie s cílem stimulovat pohybové dovednosti ve správné časové posloupnosti.

Hipoterapie je efektivní v rámci uceleného přístupu léčebné rehabilitace a je doporučována pro dospělé a děti ve věku od šesti měsíců. Horní hranice není stanovena.

Délka jednotky hipoterapie je v průměru patnáct až dvacet minut jízdy na koni a deset minut je věnováno nasedání, sesedání, hlazení a odměně koně. Aby terapie byla efektivní, je potřeba absolvovat minimálně tři měsíce nepřetržitě, ve frekvenci jednou až třikrát za týden. Terapeut vždy vychází z aktuálního zdravotního stavu klienta a rehabilitačního cíle. Kůň je pro klienta pokaždé vybírán na základě pohybového vzoru jeho hřbetu, výšky a šířky hřbetu, a jeho temperamentu.⁷⁰

4.3.2 Aktivity s využitím koní

V rámci České hiporehabilitační společnosti se dlouhá léta užíval termín Léčebné pedagogické a psychologické ježdění (LPPJ). Toto pojmenování pojímalo působení koně zejména v odvětví pedagogicky, psychologie, psychoterapie, ale zároveň mělo vystihnout i sociálně aktivizační působení zvířat na člověka. Dnes už není plně uspokojující, hledáme nové názvosloví aktivit, kde se střetávají jako partneři kůň a člověk. A tak se dnes činnosti dělí podle využití koní v různých oblastech působení na člověka na aktivity s využitím koní (AVK) a na terapie s využitím koní pomocí psychologických prostředků (TVKPP) jako metody psychoterapie. AVK je používáno pro působení koně na člověka v oblasti pedagogiky a sociálních služeb.⁷¹

Do cílové skupiny klientů, u kterých je tento postup práce vhodné uplatňovat, náleží například lidé s mentálním postižením, kromě toho děti i dospělí s poruchami chování, lehkou mozkovou dysfunkcí, lidé s logopedickými vadami, hyperaktivitou či poruchami učení, lidé se smyslovými vadami či děti v institucionální péči. Na tyto kategorie klientů má jízda na koni výrazný psychologický dopad. Při korektním vedení terapie zlepšuje jízda na koni sebehodnocení klienta, navozuje relaxaci a nabízí prostor pro lepší komunikační podmínky. Jízda na koni nabízí podmínky pro vytvoření interakce mezi terapeutem, koněm a klientem. Při skupinové terapii se pak rozšiřuje toto působení o interakci mezi jednotlivými členy terapeutické skupiny. Nejvýznamnějším cílem aktivit s využitím koní je podpora sebedůvěry

⁷⁰ LANTELME, Věra. Hipoterapie. In: *Občanské sdružení Svítání* [online]. 2008 [cit. 2012-03-19]. Dostupné z: <http://www.os-svitani.cz/Hipoterapie.php>

⁷¹ CASKOVÁ, Vanda. Léčba koňmi 12.: Pedagogicko-psychologické aktivity. In: *Equichannel.cz* [online]. 2009 [cit. 2012-03-21]. Dostupné z: <http://www.equichannel.cz/lecba-konmi-12-pedagogicko-psychologicke-aktivity>

skrze cvičení samostatnosti, obratnosti a odvahy, rozvoj komunikace klienta vůči zvířeti i terapeutovi, tlumení agresivity, výchova k zodpovědnosti a kázni.⁷²

Kontakt s koněm vzbuzuje u klientů emotivní zážitek, podporuje jejich intelektovou složku a pozornost. Důležitá je v terapii motivace. Kůň je účinným motivačním prvkem pro další činnosti a tak nám ulehčuje naše pedagogické působení. Na člověka má větší vliv vzájemný vztah s koněm než vlastní ježdění, a proto při aktivitách s koňmi i během terapie je přikládán větší důraz na tuto složku.⁷³

AVK poskytuje mnoho metod práce s klienty. S klienty je možno spolupracovat jak individuálně, tak ve skupině. Do terapie se zařazuje výpomoc ve stáji i uchystání koně pro ježdění (čištění a sedláni). Lze spojovat hry a práci klienta s koněm ze země s aktivitami prováděnými ze sedla. Volba určitého postupu práce je závislá na podmínkách, ve kterých se AVK provádí a také na druhu postižení klienta. AVK je nejčastěji vedeno speciálními pedagogy, psychoterapeuty, logopedy atd., kteří podstoupili kurz Léčebného pedagogicko-psychologického ježdění na koni.⁷⁴

4.3.3 Terapie s využitím koní s pomocí psychologických prostředků

Psychoterapeutické ježdění je komplexní proces, který není nikterak úzce specifikován. Základním východiskem je interakce a navázání vztahu mezi člověkem, koněm a prostředím, které je obklopuje. Na principu oboustranného působení je založen proces psychoterapeutického ježdění. Klient svými interakcemi ovlivňuje terapeutický proces, který se pak stává jedinečným, neopakovatelným a využitelný pouze v onom daném případě. K jednotlivým klientům je potřeba přistupovat individuálně.⁷⁵

„Psychoterapeutickým ježděním se rozumí začlenění práce s koněm, vození se na koni a ježdění na koni (tedy hipických aktivit) jako psychologického média ke zmírnění nebo odstranění příznaků duševního onemocnění, psychologického problému nebo mentálního handicapu.“⁷⁶

Psychoterapeutické ježdění je forma podpůrné psychoterapie. Je to druh léčby, ve které terapeut představuje aktivní a direktivní roli, snaží se pomoci klientům zdokonalit sociální

⁷² Hiporehabilitace o. s. Epona [online]. 2010 [cit. 2012-03-21]. Dostupné z: <http://www.epona.hipoterapie.cz/>

⁷³ CASKOVÁ, Vanda. Léčba koňmi 12.: Pedagogicko-psychologické aktivity. In: *Equichannel.cz* [online]. 2009 [cit. 2012-03-21]. Dostupné z: <http://www.equichannel.cz/lecba-konmi-12-pedagogicko-psychologicke-aktivity>

⁷⁴ Hiporehabilitace o. s. Epona [online]. 2010 [cit. 2012-03-21]. Dostupné z: <http://www.epona.hipoterapie.cz/>

⁷⁵ ČERNÁ RYNEŠOVÁ, Petra. *Když kůň léčí duši: metodika hiporehabilitace zaměřená na klienty s duševním onemocněním*. Pardubice: Direkte s. r. o., 2011, s. 17.

⁷⁶ HOLÝ, Karol a Karol HORNÁČEK. *Hipoterapie: léčba pomocí koně*. Ostrava: Montanex, 2005, s. 147. ISBN 80-7225-190-2.

fungování a schopnost řešení problémů. Podpůrná psychoterapie je plnohodnotná elektická psychoterapeutická metoda s přesnými indikacemi a postupy, která je více řízena klientem, než nějakou teorií. Elektická proto, že si nestanovuje předem určitou teorii psychopatologie, a také proto, že může oslovit rozličné symptomy potenciálně rozdílnými metodami.⁷⁷

Prostřednictvím koně je možno navodit důvěru k terapeutovi i okolí. Pomáhá odstraňovat úzkost. Kůň se chová ke klientům tak, jak oni přistupují k němu. Nehodnotí jejich postižení, ale bezprostřední postoje a chování v interakci s ním.

Nejčastěji se využívá skupinová terapie, péče o koně a jízdy probíhají ve skupině. Klient se učí pomáhat druhým i nechat pomáhat sobě. Manipulace s koněm, společný zájem více klientů i kolektivní činnost pomáhá pod vedením terapeuta odstraňovat projevy agresivity i eventuálních antipatií.

Jízda na koni kladně působí na stimulaci kognitivních funkcí, klade požadavky na zvýšenou koncentraci pozornosti, na paměť a rozhodnost při řešení různých netradičních situací.

Práce s koněm poskytuje pro svou atraktivitu a různorodost mnoho možností pro tvorbu různých terapeutických metod. Klienti mohou s koněm pracovat jak z jeho hřbetu, tak i ze země, můžou využívat různé pomůcky, vymýšlet soutěže i rozšiřovat estetické zázemí stáje.

Dalším neméně důležitým přínosem terapeutického kontaktu se zvířetem je navození přiměřených mezilidských vztahů, rozvoj pozitivních vzorců chování a odstranění patologických příznaků.⁷⁸

4.3.4 Parajezdectví

Parajezdectví je odvětvím jezdeckého sportu, kde se mohou realizovat lidé zdravotně znevýhodnění. Lidé s handicapem mají možnost porovnání se zdravými lidmi. Jezdectví i parajezdectví zastiťuje Česká jezdecká federace (ČJF).

Do parajezdectví se řadí tyto disciplíny: paradrezura, paravoltiž, parawestern, paravozatajství, paraparkur a hry Special Olympics. Jezdí se rekreačně i závodně. Odlišností od klasických soutěží je, že kůň je speciálně vybraný a trénovaný, aby byla zaručena co největší bezpečnost pro jezdce. Trenéři musí být navíc informováni o zdravotním stavu svých

⁷⁷ HOLÝ, Karol a Karol HORNÁČEK. *Hipoterapie: léčba pomocí koně*. Ostrava: Montanex, 2005, s. 147-148. ISBN 80-7225-190-2.

⁷⁸ ČERNÁ RYNEŠOVÁ, Petra. *Když kůň léčí duši: metodika hiporehabilitace zaměřená na klienty s duševním onemocněním*. Pardubice: Direkte s. r. o., 2011, s. 18-19.

svěrenců a tomu přizpůsobují trénink. Aby jezdec dosáhl svých cílů, je zapotřebí několika vyškolených pomocníků, většinou dobrovolníků. Některé soutěže mají upravená pravidla, ale v některých disciplínách závodí soutěžící se zdravotním znevýhodněním na stejné úrovni se zdravými lidmi. Samozřejmostí je dodržování maximálních bezpečnostních opatření a zároveň pravidla, že možné riziko nikdy nesmí převýšit možný přínos.⁷⁹

4.4 VÝBĚR KONĚ

Rozhodující vlastností pro výběr koně vhodného na hiporehabilitaci není plemenná příslušnost. Různorodá skupina klientů s pestrými klinickými diagnózami vyžaduje koně různého temperamentu a exteriéru.

Z pohledu hiporehabilitace se na koně vztahují určité zásady, které platí jednak komplexně pro obor, jedna pro každou jeho část zvláště.

Hiporehabilitace je vždy cílená, středem zájmu je klient a jeho problém. Na rozdíl od sportu, je zde úloha koně odlišná. Kůň je koterapeutem, je zprostředkovatelem léčebného účinku, je nástrojem v rukou terapeuta. Jde zde o pracovní využití koně, které je odlišné od užití koně ve sportu. Předem jsou známé požadavky, které jsou na koně kladeny, počínaje výběrem, přes přípravu a tréninkem konče, a celá práce je vedena cílovou představou.⁸⁰

Rozdílné požadavky jsou kladeny na koně pro hipoterapii, kde jde především o přenos pohybu z koně na klienta, na koně pro terapii s využitím koně psychologickými prostředky či aktivity s využitím koní, a jinak volíme a připravujeme koně pro parajezdecký sport.

Obecně platné je, že kůň v hiporehabilitaci musí být zdravý, psychicky vyrovnaný a s kladným vztahem k lidem. Pro TVKPP a AVK je na prvním místě kladný vztah k lidem, který není o bezmezně poslušnosti a podřízenosti. Pro tuto metodiku naopak uplatňujeme koně s různým charakterem. Úzkostný klient potřebuje práci s jemným citlivým zvířetem, zatímco extrovertní typ osobnosti by takové zvíře nejspíše stresoval. Tomu je naopak třeba přidělit koně přísnějšího na ošetřování, který dokáže klienta srovnat, při povelch se nezřídká řídí heslem: „slyším, ale poslouchat nebudu“ a čištění kopyt považuje za drobný souboj síly, ve kterém pravidelně vítězí (všechny tyto terapeutické postupy jsou bedlivě hlídány lidským terapeutem a v prvé řadě jde samozřejmě o bezpečnost klienta). Klient ke zdárné spolupráci s koněm musí přemáhat sám sebe a žádat terapeuta o pomoc a radu. Terapeutický či

⁷⁹ LANTELME, Věra. Léčba koňmi 21.: Parajezdectví. In: *Equichannel.cz* [online]. 2009 [cit. 2012-03-22]. Dostupné z: <http://www.equichannel.cz/lecba-konmi-21-parajezdectvi>

⁸⁰ HOLÝ, Karol a Karol HORNÁČEK. *Hipoterapie: léčba pomocí koně*. Ostrava: Montanex, 2005, s. 202-203. ISBN 80-7225-190-2.

pedagogický efekt je zaručen pouze v případě, že terapeut a cvičitel mají dostatečnou autoritu k tomu, aby klientovi předvedli, že koník to dělá bez problémů, akorát se s ním musí lépe komunikovat ve smyslu partnerství, kamarádství. Je však naprosto nezbytné, aby koňské žertíky byly pod absolutní kontrolou cvičitele a terapeuta.

Pro parajezdectví musí mít kůň předpoklady pro danou disciplínu, trpělivost v nesení břemene, které mnohdy nevyhovuje jeho dynamice pohybu, a ochotu navyknout nestandardním pomůckám v ovládní. Jezdec bez nohy bude koně jistě pobízet nestandardním způsobem a on jej musí pochopit a přijmout, v případě nevidomých jezdců musí zase respektovat zvuky, kterými okolí informuje jezdce o prostorové orientaci. Každý handicap a každý klient mají na koně jiné nároky a požadují i jiné vlastnosti.⁸¹

4.5 HIPOREHABILITAČNÍ TÝM

Hiporehabitace je týmová metoda, na níž se podílí více kvalifikovaných odborníků. Každý člen týmu má své poslání, které plní a zároveň flexibilně spolupracuje s ostatními členy týmu.⁸² Velmi důležitá je týmová sešranost a spolupráce.

Cvičitel koní pro hiporehabilitaci se stará o psychickou a fyzickou pohodu koně, jezdí jej, pracuje s ním ze země, připravuje jej na modelové situace při terapii. Zodpovídá za připravenost koně a za bezpečnost klienta při terapii. V případě problémové situace – cítí-li zvětšující se paniku koně, ihned informuje pomocníka, který sundá klienta ze hřbetu, stejně tak i při nadměrné únavě koně či jeho zranění.

Fyzioterapeut pracuje s klientem způsobem odpovídajícím jeho zdravotnímu stavu. Polohuje klienta na koni a určuje, zdali je vhodné cvičit, či nikoli. Vybírá vhodného koně k danému klientovi v závislosti na jeho zdravotním stavu. Stanovuje délku ježdění, popřípadě i činnosti mimo vlastní jízdu na koni.

Zodpovídá za správnost terapie, aby nedošlo k zhoršení klientova zdravotního stavu. V průběhu terapie zodpovídá za dění na jízdárně, pokud zjistí nedostatečnou připravenost koně, je povinen na tuto skutečnost upozornit.

Vede dokumentaci klienta. Při terapii má za úkol provádět přesné korekce sedu.

⁸¹ SMÍŠKOVÁ, Šárka. Léčba koňmi 32: Tým pro hiporehabilitaci - kůň. In: *Equichannel.cz* [online]. 2009 [cit. 2012-03-22]. Dostupné z: <http://www.equichannel.cz/lecba-konmi-32-tym-pro-hiporehabilitaci-kun>

⁸² ČERNÁ RYNEŠOVÁ, Petra. *Když kůň léčí duši: metodika hiporehabilitace zaměřená na klienty s duševním onemocněním*. Pardubice: Direkte s. r. o., 2011, s. 104.

Asistent jistí klienta na koni v průběhu terapie. Má za úkol v případě problémů, které by znamenaly nebezpečí pádu, stáhnout klienta z koně včas a bezpečně. V případě více „záchrán“ je nutné předem stanovit, kdo bude klienta sundávat.

Klient má povinnost dostavit se na terapii vhodně oblečen, to znamená přiléhavější neklouzavé a dostatečně teplé oblečení. Musí respektovat pokyny terapeuta a ostatních členů týmu, nechá si nasadit jezdeckou přilbu. Terapie probíhá po dobu, která je pro něj optimální, a způsobem, který mu může pomoci. Za dítě nebo nesvéprávnou osobu zodpovídá zákonný zástupce, za kvalitu provedené terapie pak fyzioterapeut.

Lékař doporučuje terapii. Sleduje a vyhodnocuje efekt terapie a vede o tom zdravotní záznam. Koordinuje rehabilitaci s ostatními léčebnými postupy u daného klienta tak, aby byly co nejefektivnější. Zodpovídá za to, že daná terapie je pro konkrétního klienta v určité době vhodná.

Terapeut (pedagog, psycholog) se zaměřuje na psychoterapeutickou, speciálně pedagogickou a socioterapeutickou oblast. Vede vlastní terapii, určuje konkrétní zaměstnání jednotlivých osob a dohlíží na spolupráci mezi klienty. Vytváří terapeutický plán a vede dokumentaci dle příslušných zásad. Provádí diagnostiku působení terapie a zodpovídá za její zdárný průběh.

Kůň je přístupný k práci, ochotně spolupracuje a dokáže sám vyřešit krizové situace a zachovat klid.⁸³

4.6 CÍLOVÉ SKUPINY HIPOREHABILITACE

Jako nejvhodnější skupinou pro hiporehabilitaci se jeví klienti s obtížemi vycházejícími z vývojových nedokonalostí a s poruchami, při nichž je nějakým způsobem narušen některý z rytmických dějů v organismu, ať už jde o chůzi, dech, řeč či střídání kontrakce a relaxace svalových tkání.

V lidském vývoji po narození je nezbytné, aby prošlo všemi etapami vzpřimování co nejoptimálněji – od korektního zvedání hlavičky, přes otáčení se, správné diagonální lezení, sezení až ke stání a chůzi. Od toho se také odvíjí správný psychický a mentální vývoj dítěte. Poruchy jako je hyperaktivita, zhoršená prostorová orientace, některé poruchy řeči mají spojitost s chybou ve vývoji. Typickým onemocněním vycházejícím z nevyvinutosti

⁸³ VELEMÍNSKÝ, Miloš. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: DONA s. r. o., 2007, s. 235-235. ISBN 978-80-7322-109

některých částí lidského mozku je dětská mozková obrna, která je nejčastější indikovanou diagnózou k hiporehabilitaci.⁸⁴

Hiporehabilitace je také vhodná pro všechny, kteří mají nějaké problémy v oblasti psychické či sociální. Kůň jakožto koterapeut se využívá jak ve speciální pedagogice či sociální pedagogice, tak i v psychiatrii a psychologii. Léčebného kontaktu se zvířetem může využít opravdu každý.

„Kůň nabízí člověku přátelství, „zrcadlo“, vzájemný respekt, prožití pocitu „ted' a tady“, ježdění, upřímnost, nestrannost, sama sebe a také umožňuje přenos zkušeností v jednání s koněm do běžného života.“⁸⁵

⁸⁴ VELEMÍNSKÝ, Miloš. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: DONA s. r. o., 2007, s. 247. ISBN 978-80-7322-109

⁸⁵ CASKOVÁ, Vanda. Léčba koňmi 13: PPA - Proč právě léčba koňmi. In: *Equichannel.cz* [online]. 2009 [cit. 2012-03-22]. Dostupné z: <http://www.equichannel.cz/lecba-konmi-13-ppa-proc-prave-lecba-konmi>

5. VYUŽITÍ DALŠÍCH ZVÍŘECÍCH DRUHŮ V ZOOTHERAPII

5.1 FELINOTERAPIE

„Kočka si nepřeje, aby ji měl celý svět rád. Jenom ti, které si vybrala, že bude mít ráda.“

(Helen Thomsonová)

Felinoterapií se rozumí léčebný kontakt kočky a člověka. Felinoterapie je psychosociální a rehabilitační metoda, která využívá terapeutického působení interakce člověka s kočkou a poskytuje motivační podněty k uzdravení, odpočinku či stabilizaci duševního zdraví.

Terapie může být poskytována formou pasivní (již samotná přítomnost kočky působí kladně na potlačování pocitu samoty) nebo interaktivní (o kočku je cíleně pečováno, člověk se cítí být za kočku zodpovědným). Základním východiskem pro felinoterapii je systematické působení na cílovou skupinu osob v oblasti psychického zdraví, které se po té odráží na zlepšení zdravotního stavu klienta. Využívá se jako podpůrná metoda při léčbě závislostí, neuróz a stresu. Cílem terapie je náprava patologického chování, zmírnění důsledků zdravotního postižení, a to zejména formou přijímání sama sebe jako plnohodnotné bytosti, pozitivní ovlivnění sebevědomí a sebehodnocení klienta, obnovení komunikace a interakce v sociální sféře.

Základním principem terapie je léčebné využití vrozeného daru empatie, intuice a léčivé energie koček. To může pomoci člověku zapomenout na bolest a utrpení, navozovat psychickou pohodu a přispívat k nalezení ztracené životní rovnováhy, spoluvytvářet nový smysl života, zbavovat pocitu osamění.

Oblast psychická je s oblastí somatickou velmi úzce spjata. Handicapovaný člověk může mít pocit, že je od okolního světa izolován, kvůli tomu se uzavírat do sebe a přestávat komunikovat s okolím. Zvíře dokáže člověku mnohé vynahradit, přijímá člověka bez předsudků takového, jaký je, a přitom mu umožňuje dostatek podnětů včetně náhradního citového pouta. Stává se prostředníkem mezi člověkem a okolním světem, ale zároveň požaduje splnění jistých podmínek ke svému životu – člověk získává pocit zodpovědnosti a nezastupitelnosti.⁸⁶

⁸⁶ Felinoterapie: uzdravující metoda kontaktu člověka s kočkou. In: *Celostnimediceina.cz* [online]. 2007 [cit. 2012-03-23]. Dostupné z: <http://www.celostnimediceina.cz/felinoterapie-uzdravujici-metoda-kontaktu-cloveka-s-kockou.htm>

Felinoterapie je v České republice využívána především formou návštěvní služby v rámci programu terapie za asistence zvířat (AAA - animal assisted activities), kdy dobrovolník pravidelně dojíždí do zařízení se svým zvířetem v daném časovém intervalu. Rezidentní forma v sociálních a zdravotnických zařízeních nebývá často využívána.⁸⁷

5.2 ORNITOTERAPIE

Ornitoterapií se rozumí léčebný kontakt člověka s papouškem. Není příliš známou terapeutickou disciplínou. Papoušci mají schopnost naučit se mluvit a jsou obdařeni uměním rozpoznat lidské pocity. Dalo by se říci, že mají podobné vrozené povahové rysy a vlastnosti jako lidé – dokážou být věrní, žárlit, dožadovat se pozornosti, radovat se, urazit se atd. Jsou schopni projevit svou náklonnost k člověku velmi intenzivně, a toto pozitivní působení síly ptačí duše na lidskou psychiku je nazýváno ornitoterapií.

Papoušci vytvářejí se svým majitelem silné citové pouto. Protože jsou chováni samostatně v klecích a nemají možnost kontaktu se svým biologickým druhem, automaticky se fixují na lidskou společnost – vlastní hejno, kterému dávají svoji oddanost. Stejně jak papoušci dokážou číst v mysli lidí, vnímavý člověk se také dokáže vcítit do emocí papouška a tím vzniká silné pouto porozumění. Je nezbytné, aby tolerance a porozumění bylo vzájemné.⁸⁸

„Papoušci jsou přirozenými antidepressivy, protože život zkrátka nemůže být nudný, jelikož zvířata člověka stále zaměstnávají a stimulují pro další život. Když máme papouška na prstu či na rameni, cítíme bezpečí a také pocit společnosti.“⁸⁹

Ornitoterapie je využívána zejména formou návštěvní ambulantní služby v různých léčebných zařízeních nebo domovech důchodců, nebo přímých chovem papouška v domácím prostředí.

Nejlepších výsledků v oblasti ornitoterapie pomocí papoušků bylo dosaženo u starších osamělých osob. Papoušci jsou ideálními společníky pro posílení psychické rovnováhy člověka a neutralizování negativních citových pochodů. Zejména u osamělých osob se stává papoušek novým partnerem a dotyčný nabývá nového smyslu života.⁹⁰

⁸⁷ Základní informace o felinoterapii. In: *Milujeme kočky* [online]. 2010 [cit. 2012-03-23]. Dostupné z: <http://www.milujeme-kocky.cz/news/zakladni-informace-o-felinoterapii/>

⁸⁸ VELEMÍNSKÝ, Miloš. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: DONA s. r. o., 2007, s. 282-285. ISBN 978-80-7322-109

⁸⁹ Tamtéž, s. 285

⁹⁰ Tamtéž, s. 285-289

5.3 DELFINOTERAPIE

Jedním z mnoha dalších zvířecích druhů využívaných ve světě k zooterapii je již několik desítek let delfin. Tato terapie se v České republice zatím nevyužívá, ale není zcela neznámá. Nejznámější delfinárium provozující delfinoterapii se nalézá v USA na Floridě. V Evropě se vyhlášená delfinária nachází v německém Nürnbergu, v ukrajinském Sevastopolu nebo na Blízkém výchově v izraelském Eilatu.

Delfini jsou ideální partneři pro všestrannou interakci a hru. Delfinoterapie nabízí klientům příjemný prožitek v oblasti tělesného kontaktu, komunikace, sociální interakce a relaxace. Největším přínosem pro klienty je naučení se prožívat danou chvíli, ve které zapomínají na okolní svět a soustředí se na přítomnost a jejich motivace k aktivitám je spontánní.

Delfinoterapie je vhodná zejména pro děti s narušeným sociálním kontaktem a komunikací (autismus, poruchy chování), u těchto klientů je také dosahováno nejlepších výsledků. Další cílovou skupinou jsou i děti s mentálním, tělesným nebo kombinovaným postižením, mezi ně patří děti s DMO, Downovým syndromem, opožděným vývojem řeči, psychickými onemocněními a poúrazovými stavy.

Je to individuální metoda, která je prováděna blokově, probíhá většinou 7-10 dní a účastní se jí celá rodina dítěte. Terapie trvá obvykle 20 – 40 minut, kdy je kladen důraz i na zapojení rodiny do interakce s dítětem a delfínem. Je to pro rodinu jedinečný zážitek, může pozorovat pokroky svého dítěte a jeho motivaci k další léčbě. Terapie se účastní mimo rodiny, dítěte a delfína také terapeut (nejčastěji fyzioterapeut, logoped, psycholog, pedagog aj.) a cvičitel delfinů. Průběh terapie je zachycován na videozáznam, který po důkladném terapeutickém rozboru zůstává rodině.⁹¹

5.4 MALÁ ZVÍŘATA

Mezi další živočišné druhy využívané v zooterapii patří např. králík, morče, činčila a fretka.

Králík je vynikajícím koterapeutem: Je klidný, ale zároveň i zvědavý, dobře pohyblivý (dá se přenášet), může se dobře chovat na klíně, na ruce i na posteli, rád se nechá hladit. Důležitou roli při terapii hraje jeho jemná srst a možnost pohlazení. Králík je nesmírně

⁹¹ VELEMÍNSKÝ, Miloš. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: DONA s. r. o., 2007, s. 290-291. ISBN 978-80-7322-109

vhodný jak pro děti, tak i pro seniory, má uklidňující vliv na klienty, podporuje jemnou motoriku prstů, nachází své uplatnění i u gerontopsychiatrických pacientů s demencí.

Terapie se uplatňuje jak formou rezidentní, tak i návštěvní v rámci AAA. Je zejména vhodná pro ležící klienty, kde je možnost bezproblémového umístění králíka přímo na lůžko. V domovech pro seniory se využívají pro zlepšení psychické pohody obyvatel vytvořením určitých pracovních aktivit v jinak monotónním prostředí.

Morče se často využívá v terapii společně s králíkem. Morče je společenským druhem s denní aktivitou, velmi dobře se uplatňuje v interakci s klientem. Je velice trpělivé a společenské, nesnaží se o útěk ani o pokousání, nechá si líbit i neobratnou manipulaci dětí či zdravotně znevýhodněných klientů nebo seniorů. Rychle si zvyká na kontakt s člověkem, a pokud je pravidelný, dokáže v poměrně krátkém časovém intervalu rozeznávat členy rodiny nebo osazenstva zdravotnického zařízení a projevovat vůči nim větší či menší náklonnost.

Morčata jsou pro svoji malou velikost, dobrou adaptabilitu, mírnost a odolnost mnohdy součástí aktivačních a terapeutických programů pro děti, a to i pro děti v raném předškolním věku. Na klienty působí uklidňujícím dojmem, odvádí pozornost od bolesti a náročných vyšetření, jsou psychickou podporou při dlouhodobé hospitalizaci a při stresových situacích, účastní se psychoterapie emocionálně deprivovaných a zneužívaných dětí, kde jsou vděčným tématem rozhovorů.

Využívají se při AAA a AAT. Jejich výhodou je malá velikost, dají se bezproblémově přikládat ke klientovi připoutanému na lůžko či na invalidní vozík.

Činčily jsou aktivní společenská zvířata, která se snadno ochočí, a při správném zacházení lze s nimi dobře manipulovat. Činčily mají jedinečnou srst, jejich textura, jemnost a extrémní hustota vyvolávají při hlazení a dotyku v klientech mimořádně pozitivní taktilní i psychické pocity. Nevyvolávají u člověka pravděpodobně žádné alergie. Jejich nevýhodou pro kontakt s lidmi je jejich soumravná činnost, nejaktivnější jsou navečer.

Využívány jsou pro AAA a AAT.

Fretka je jako většina lasicovitých šelem lehce ochočitelná, velmi adaptabilní, živá, zvědavá a hravá. Pro člověka je velmi příjemným a zajímavým společníkem. Fretka je zvíře s denní a aktivitou a většinu noci prospí, snadno se dokáže přizpůsobit dennímu režimu člověka.

Terapeutické využití fretek je relativně nová záležitost, kromě USA se využívá i v České republice.⁹² „U nás Nerandžičová zařadila fretky do svých terapeutických a sociálně

⁹² VELEMÍNSKÝ, Miloš. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: DONA s. r. o., 2007, s. 292-298. ISBN 978-80-7322-109

*rehabilitačních programů formou návštěvní služby pro děti z dětských domovů a seniory z domů pro důchodce.*⁹³

⁹³ VELEMÍNSKÝ, Miloš. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: DONA s. r. o., 2007, s. 298. ISBN 978-80-7322-109

6. PRAKTICKÁ ČÁST

Teoretická část práce je orientována na obeznámení s problematikou konkrétních terapií, které jsou podskupinou zooterapie. Dále vysvětluje pro jakou cílovou skupinu klientů je vhodná terapie s určitým zvířetem a její specifický přínos pro klienta. Uvádí profese, které mohou vykonávat dané terapie. Bakalářská práce také obeznamuje s platnou legislativou související s touto problematikou.

V praktické části bakalářské práce jsem se konkrétně zaměřila na jednu určitou část zooterapie a to na hiporehabilitaci. Provedla jsem kvalitativní výzkum, ve kterém jsem se zúčastnila lekcí hipoterapie a aktivit s využitím koní (AVK). Na základě svého pozorování jsem vedla rozhovory s fyzioterapeuty, speciálními pedagogy, klienty a jejich zákonnými zástupci o specifických vlivech hipoterapie a AVK. Cílem tohoto výzkumu byla analýza konkrétních aspektů terapie a jejich účinek na klienty hipoterapie a AVK, a objektivní zhodnocení jejich efektu v běžném životě.

Výzkumné šetření jsem realizovala v areálu občanského sdružení Svítání v Liberci a v občanském sdružení Apolenka – Hiporehabilitace ve Spořilu u Pardubic.

6.1 METODOLOGIE VÝZKUMU

Výzkumem rozumíme proces, při kterém vytváříme nové poznatky. Je to systematická a pečlivě organizovaná aktivita, která je vedena snahou získat odpovědi na předem položené výzkumné otázky a tím přispět k rozvoji dané problematiky.⁹⁴

Pojem výzkumný proces chápeme jako empirický výzkum, při němž dochází k získávání poznatků na základě systematické analýzy dat získaných nějakým metodologicky podloženým způsobem. Data a techniky analýzy mají velmi rozličný charakter. Výzkumný proces se sleduje pomocí oficiálních kritérií kvality. Cílem výzkumného procesu má být poznání, které přispěje k lepšímu chápání sociální sféry a umožní predikci.

Predikce spočívá ve snaze předpovědět určitý fenomén. Předpovídat můžeme jen tehdy, když na základě daných informací, které jsou nám předem známy, můžeme určit, co se pravděpodobně stane v dalším okamžiku.⁹⁵

⁹⁴ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005, s. 30. ISBN 80-7367-040-2.

⁹⁵ Tamtéž, s. 37-42

Výzkum můžeme dělit dle přístupu sběru dat na kvalitativní a kvantitativní, které jsou mnoha autory vymezovány jako protikladné přístupy k vědeckému poznání. Ale metodologie je vždy jen jedna.⁹⁶

Dále bych se konkrétněji zabývala kvalitativním výzkumem, který se týká praktické části bakalářské práce. „*Kvalitativní přístup v psychologických vědách je přístupem, který pro popis, analýzu a interpretaci nekvantifikovaných nebo nekvantifikovatelných vlastností zkoumaných fenoménů naší vnitřní a vnější reality využívá kvalitativních metod.*“⁹⁷ Tato obecná, tzv. negativní definice, není konkrétní a neříká nám více o charakteristikách tohoto přístupu.

Klíčovými termíny pro kvalitativní výzkum je jedinečnost a neopakovatelnost, proto fenomény zkoumané touto metodou mohou lidé vnímat poněkud odlišně a v různých kvalitách a rovínách pohledu. Důležitou roli zde hraje i kontextuálnost, protože v humanitních vědách existuje jen málo pravidel či zákonitostí, které by platily obecně. Dalšími zásadními pojmy jsou dynamika a procesuálnost. Zkoumané procesy nějakým způsobem vznikají, rozvíjí se a zanikají, také se odehrávají v čase a nemívají obvykle lineární průběh. Další charakteristikou je reflexivita. Výzkumník se při aplikaci kvalitativního přístupu přímo či nepřímo podílí na procesech, které zkoumá, což znamená, že výzkumník ovlivňuje zkoumaný fenomén a zároveň je jí sám ovlivňován.⁹⁸

Pro kvalitativní výzkum je důležité, aby se výzkumník asimiloval do komunity, kterou zkoumá. Je bezpodmínečně nutné, aby byl skupinou přijat. Výzkumník zkoumá méně respondentů než v kvantitativním výzkumu, ale snaží se o nich zjistit co nejvíce a nejpodrobněji. Snaží se pochopit jednotlivé vztahy a souvislosti.⁹⁹

V kvalitativním výzkumu mají některé postupy své dané místo a považují se za základní. Patří mezi ně i případová studie, ve které je cílem detailní rozbor jednoho nebo několika málo případů, od nichž sbíráme velké množství dat. Jde zde o zaznamenání složitosti případu a zachycení vztahů v celém jejich kontextu.¹⁰⁰

⁹⁶ MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006. s. 14. ISBN 80-247-1362-4.

⁹⁷ Tamtéž, s. 17

⁹⁸ Tamtéž, s. 17-18

⁹⁹ GAVOR, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000, s. 144-145. ISBN 80-85931-79-6.

¹⁰⁰ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005, s. 104. ISBN 80-7367-040-2.

6.1.1 Volba výzkumného problému a zkoumaných osob

V rámci výzkumu jsem provedla záměrný, reprezentativní výběr, tak aby dané osoby dobře reprezentovaly zkoumanou problematiku.

Zvolila jsem si deskriptivní výzkumný problém: *Jak pomáhají aktivity s využitím koní klientům, kterým byla tato terapie indikována.*

6.1.2 Výzkumné předpoklady

Stanovila jsem si tyto výzkumné předpoklady:

1. Aktivity s využitím koní pomáhají dětem se syndromem ADHD zlepšit schopnost soustředění.
2. Aktivity s využitím koní podporují klienty ve správné socializaci.
3. Aktivity s využitím koní přispívají k odstranění komunikačních bariér u klientů.
4. Aktivity s využitím koní napomáhají odbourávat stres.

6.1.3 Cíle výzkumu

V praktické části práce provedu kvalitativní výzkum, ve kterém se budu účastnit lekcí hipoterapie a aktivit s využitím koní a na základě svého pozorování budu vést rozhovor s terapeutem (fyzioterapeut, speciální pedagog), s klienty a jejich zákonnými zástupci o specifických vlivech aktivit s využitím koní. Cílem tohoto výzkumu bude analýza konkrétních vlivů na klienty aktivit s využitím koní a objektivní zhodnocení jejich účinků v běžném životě. Zjištěné poznatky budou převedeny do případových studií.

6.2 VÝCHODISKA VÝZKUMU

Údaje shromážděné pro praktickou část bakalářské práce vychází především z rozhovorů s klienty, pracovníky a zákonnými zástupci klientů občanského sdružení Svítání a Apolenka - Hiporehabilitace. Dále jsem využila svých zkušeností z doby, kdy jsem v organizacích vykonávala praxi.

Výzkum je zaměřený na specifika terapie AVK. V nedávné době se terminologie hiporehabilitace změnila, dříve AVK a terapie s využitím koní s pomocí psychologických prostředků (TVKPP) patřily společně pod léčebně pedagogicko psychologické ježdění, tento termín dnes už neexistuje. Tato nová terminologie nebyla ještě v žádné tištěné publikaci zevrubně popsána a uveřejněna.

Na základě svého pozorování jsem vedla rozhovory s terapeuty, klienty a jejich zákonnými zástupci. Klienti nemají povinnost sdělovat svoji diagnózu terapeutům, tudíž je práce pro terapeuty ztížena, mohou se jen domnívat, zda a jakou má klient psychickou poruchu. Terapeuti tudíž musejí být velmi obezřetní, jak v komunikaci s klienty, tak v indikaci správné terapie. Toto se zejména týká AVK a TVKPP. Při hipoterapii jsou klienti před započítím terapie zkontrolováni fyzioterapeutem a je stanoven cíl a metodika postupu. Klienti musí mít doporučení od odborného lékaře o vhodnosti hipoterapie, toto se týká celé hiporehabilitace.

Občanské sdružení Svítání v Liberci se zaměřuje na hipoterapii dětí už od tří měsíců věku dítěte. Společně s občanským sdružením pro hiporehabilitaci Isar se věnují dětem od útlého věku. Ani ve světě není tento trend moc známý, dalo by se říci, že tato dvě občanská sdružení jsou průkopníky této teorie hipoterapie v rané péči i ve světě.

Měla jsem možnost pozorovat pokroky dětí ve věkovém rozmezí od šesti měsíců do tří let během jednoho týdne intenzivní hipoterapie. Vesměs to byly děti, které už s hipoterapií měly určité zkušenosti, ale i tak na nich byl laickým okem vidět velký pokrok. Jednalo se o děti s dětskou mozkovou obrnou.

V občanském sdružení Apolenka – Hiporehabilitace se spíše věnují hiporehabilitaci v sociálním kontextu. Klientům nabízejí nejen hiporehabilitaci, AVK, ale i léčebné působení interakce s domácími zvířaty (krávou, oslem, kozou) a lamou. Zaměřují se i na další různé programy pro sociálně znevýhodněné. V areálu sdružení ve Spojilu u Pardubic mohou rodiny s dětmi trávit volný čas příjemnou procházkou v prostředí statku.

S vybranými klienty jsem se osobně setkala a na základě neformálních rozhovorů sestavila jejich životní příběhy – kazuistiky. Získané údaje se případ od případu liší.

6.3 PŘÍPADOVÉ STUDIE

6.3.1 Kazuistika I.

Antonín se narodil v roce 2003 v osmém měsíci těhotenství, a letos oslaví své deváté narozeniny. Jako u novorozence u něj byla diagnostikována dětská mozková obrna (DMO), konkrétně spastická diparéza (jsou zasaženy obě dolní končetiny), vzniklá nejspíše v důsledku předčasného porodu. Má těžkou vadu zraku, skoro nevidí. Trpí epilepsií, která je v současné době stabilizována, v průběhu terapií se neobjevuje. Je nadprůměrně inteligentní a velmi komunikativní.

DMO je nadřazený pojem pro označení skupiny neurologických onemocnění charakterizovaných poruchou kontroly hybnosti, která se objevuje v několika prvních letech života a vzniká nejčastěji v prenatálním, perinatálním a postnatálním období vývoje jedince, nejčastěji hypoxií (neokysličením) mozku.¹⁰¹

Žije s rodiči v rodinném domku na okraji města. Má osmiměsíční sestru, která je zdravá, jen s lehce zpožděným vývojem, nechce začít lézt. Po konzultaci s Antonínovou fyzioterapeutkou byla doporučena hipoterapie, pro snadnější naučení stereotypu pro lezení a lepší aktivizaci dítěte. Antonín navštěvuje školu pro zrakově postižené a má velmi dobré studijní výsledky.

Když se ve svých třech letech začal účastnit hipoterapie, nebyl schopen pohybu. Spastická forma DMO je typická ztuhlými a trvale staženými svaly v postižených partiích. Do jeho tří let rodiče společně s fyzioterapeutem cvičili jen podle terapie Vojtovy reflexní lokomoce. „*Touto metodou se u pacienta, nastaveného do určitých výchozích poloh facilitují jemnou tlakovou stimulací jistá spouštěcí místa na těle, globální postulární lokomoční vzor, a očekávají se přesné pohybové (vegetativní) odpovědi.*“¹⁰²

V začátcích se účastnil hipoterapie dvakrát týdně dvacet minut a byl pod stálou kontrolou fyzioterapeuta. Rehabilitoval pravidelně s fyzioterapeutem i doma s rodiči. Začínal na koni v obráceném sedu s opěrou na rukách. V průběhu terapie se dopracoval k nezávislému správnému sedu na koni popředu a začíná chodit, zpočátku s dopomocí. Dnes již chodí samostatně a byl z programu hipoterapie propuštěn a zařazen do programu Aktivit s využitím koní (AVK). Je stanoven nový terapeutický cíl: zlepšení samostatnosti a vnímání prostoru.

AVK se pravidelně účastní jeden krát týdně, momentálně už rok. Ze začátku byl velmi nervózní, kvůli jeho silné vadě zraku byl odkázán jen na pokyny terapeuta. S dopomocí terapeuta se naučil čistit koně, dokáže pomoci i se sedláním, přestal se koní bát, dokonce dnes již zvládne koně i odvést do stáje (vše s dopomocí). Z počátečních dvaceti minut se terapie prodlužovala na současnou hodinu. Rozpozná, na kterém koni jede, dle jeho citu a také dle projevu koně. Dle instrukcí terapeuta zvládá na koni cvičit, začíná se lépe orientovat v prostoru, dokonce zvládá hodit míč směrem k terapeutovi, za hlasové navigace.

Antonín je dnes velmi milý, společenský a komunikativní kluk. Naučil se důvěřovat okolí a kůň mu ukázal prostor pohybu, který do té doby neznal. Přestal se stranit školního kolektivu a zapojuje se pravidelně a s nadšením do skupinových aktivit.

¹⁰¹ VELEMÍNSKÝ, Miloš. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: DONA s. r. o., 2007, s. 247-248. ISBN 978-80-7322-109

¹⁰² HOLÝ, Karol a Karol HORNÁČEK. *Hipoterapie: léčba pomocí koně*. Ostrava: Montanex, 2005, s. 61. ISBN 80-7225-190-2.

6.3.2 Kazuistika II.

Vít se narodil v roce 2003, letos oslaví své deváté narozeniny. Žije v úplné rodině v panelovém domě. Otec pobývá pracovně v zahraničí v delších časových úsecích. Má malou sestru. Matka je speciální pedagožka na mateřské dovolené.

V perinatálním období se vyskytovaly rizikové faktory. Motorický vývoj byl včasný, též rozvoj řeči. Má správnou výslovnost. Od mala byl neklidný, hodně se vztekal, rád se prosazoval a jednal neuváženě. Ale zároveň je bystrý, velmi tvořivý a zvědavý. S lidmi navazuje kontakt velmi snadno, odešel by i s neznámým člověkem. Nedokáže udržet pozornost a zůstat chvíli v klidu. Nejraději má pohybové činnosti – plavání a hiporehabilitaci, při kterých se dokáže zklidnit. Od tří let navštěvoval mateřskou školku, kde pobýval jen omezený počet hodin, dle matčiny pracovní doby. Matka pracovala ve školce, kam docházel, v jiné třídě. V klidnějším kolektivu prospíval lépe. Potřebuje střídat činnosti.

Měl odklad povinné školní docházky na základě vyšetření z pedagogicko - psychologické poradny, do které byl poslán na základě výchovných obtíží v mateřské školce. Bylo u něj diagnostikováno ADHD – je hyperaktivní s poruchou chování a pozornosti. Doporučena byla individuální pozornost při vzdělávání ve škole, zaměřit se na usměrňování a rozvíjení sociálního chování, hlavně na respektování autorit.

Před nástupem do školy se s rodinou přestěhovali. Po nástupu do školy přetrvávají problémy s chováním, je nepozorný, nevydrží se soustředit a je drzý. Ve škole si s ním nevedí rady, matka chtěla Víta doprovázet do hodin a usměrňovat jeho chování, ale nebylo jí to umožněno. Vít byl nucen změnit školu, nechtěli ho nikde přijmout, nastoupil do speciální třídy pro dyslektiky, dysgrafie, dysortografie a dyskalkuliky, ale matka se obává, že se jeho chování bude stále zhoršovat. Jeho studijní prospěch byl dobrý a ve speciální třídě se bude nudit. Matka zjišťovala, že speciální třídy pro hyperaktivní děti jsou jen v Praze a Brně, to by pro rodinu znamenalo další nutnost stěhování.

V letech 2006 – 2007 docházel na hipoterapii. Od roku 2011 byl zařazen do programu aktivit s využitím koní, kam dochází pravidelně jednou krát za týden. Délka terapie se prodloužila z počátečních třiceti minut na celou hodinu. Cílem AVK je dosáhnout u Víta lepší koncentrace na daný úkol, soustředění se na plnění pokynů a hlavně respektování instrukcí.

Vít je v průběhu terapií živý, komunikativní, velmi zvědavý – pokládá mnoho otázek, má rád koně a nevydrží chvíli na místě. Sám už zvládá koně vyčistit, osedlat si ho i odvést ze stáje. Při těchto činnostech je nucen se soustředit na chování koně a sám musí používat

sebekontrolu, aby ho velké zvíře respektovalo. V průběhu terapie se střídají aktivity pro lepší udržení pozornosti. Procvičuje se i autoregulace jeho chování, když je velmi roztěkaný, musí na koni být mlčky, aby se uklidnil a dokázal vnímat koně, na kterém sedí. Za klid a soustředění je vždy odměněn.

Matka vypověděla, že AVK Vítovi velmi pomáhá. Lépe se dokáže soustředit na plnění úkolů i v domácím prostředí. Po AVK je vždy klidnější, dokonce začíná lépe uznávat autority. V kolektivu přestává prosazovat svoje názory za každou cenu, pomalu začíná poslouchat i názory druhých.

6.3.3 Kazuistika III.

Břetislav se narodil v roce 1976, letos oslaví své třicáté šesté narozeniny. Je rozvedený a má syna, kterému je osm let. Syna má v péči jeho exmanželka, v současné době žádá o střídavou péči, žádost bude vyřizovat soud, s exmanželkou spolu nekomunikují. Žije s přítelkyní a jeho rodiči v rodinném domku. Společně se svým otcem mají prosperující firmu.

Ačkoli je úspěšným podnikatelem, trpí workoholismem, který se odráží v jeho osobním životě. V rámci svého zaměstnání je v těsném kontaktu s lidmi. V práci tráví až dvanáct hodin denně, a to někdy i každý den v týdnu. Přesto má i spoustu dalších aktivit, hraje hokej a kuželky, lyžuje, rád zajde s kamarády na pivo. Ale na jeho rodinu mu už nezbývá tolik času. Se synem se snaží trávit co nejvíce společných chvil.

Je netrpělivý a rád prosazuje svůj osobní názor, není empatický, prosazuje se i na úkor druhých. Neuznává autority. Paradoxně je v kolektivu oblíbený, je vtipný a velmi charismatický. Je přátelský, ale také je rád středem pozornosti. Není spokojen se situací ve svém soukromém životě, i když rád tvrdí opak.

Do programu aktivit s využitím koní se zařadil v roce 2011. Pod dohledem speciálního pedagoga se začíná učit jezdeckému umění a péči o koně. Cílem AVK je odbourat stres, který je vyvoláván tlakem, pod kterým každodenně pracuje, najít si chvíli času jen pro sebe, relaxovat a naučit se naslouchat svým potřebám i potřebách druhých.

V zacházení s koňmi se ukázal jako velmi citlivý a vnímavý k potřebám koní. Velmi rychle si osvojil základní dovednosti manipulace se zvířaty. Do kolektivu stáje se zařadil bez sebemenších problémů. Nemá problém s plněním instrukcí, jak s koněm správně zacházet. Sám si koně vyčistí, osedlá a odvede do výběhu. Během terapie se uklidní a odpoutá od jeho stereotypního života a užívá si přirozené interakce se zvířetem. Dá se říci, že v prostředí stáje

je šťastný a zapomíná na své obtíže. Ze začátku terapie pocítoval respekt z velkého zvířete, který se velmi rychle podařilo odstranit.

Pohoda, s kterou opouští stáj, se promítá i do jeho soukromého života. Pomalu se také daří odbourávat stres.

6.3.4 Kazuistika IV.

Vlastimil se narodil v roce 2008, letos oslaví své čtvrté narozeniny. Žije v úplné rodině. Zatím je jedináček. Matka je Španělka, otec Angličan.

Zatím nenastoupil do mateřské školy, má problémy s komunikací. Je u něj opožděn rozvoj řeči, nemluví, ale rozumí česky, anglicky a španělsky. Vyrůstá v bilingvním prostředí, maminka mluví španělsky a anglicky, tatínek česky a anglicky. Maminka je rázná, s otcem se doma často hádají.

Vlastimil je hyperaktivní, bývá neklidný a nechce někdy spolupracovat. Bývá s ním horší domluva, nerozumí vše česky.

V roce 2011 byl Vlastimil zařazen do programu aktivit s využitím koní. Cílem AVK je u něj zklidnění, žádoucí je také, aby se dokázal soustředit na jednu věc a dosáhlo se aktivní spolupráce. Velmi důležitý je rozvoj komunikace, snaha o navození samostatné řeči. Na terapii dochází pravidelně jednou za čtrnáct dní. Je snaha, aby na jednotce terapie nebyla přítomna matka, Vlastimil je v její přítomnosti velmi hyperaktivní, nechce spolupracovat a je značně vzdorovitý.

Při první jednotce terapie nejeví zájem o koně, spíše se jich bál. Tato obava rychle mizí už následující terapii. V průběhu terapie se dokáže zklidnit natolik, aby správně plnil pokyny speciálního pedagoga. Musí se střídát aktivity, neudrží dlouho zájem o jednu věc. Snaží se komunikovat ve španělském jazyce.

Mezi aktivity, které jsou u Vlastimila používány, patří také různé hry na rozvoj komunikace a dovedností. Musí ze hřbetu koně správně navlékat různobarevné kroužky na tyče stejné barvy, mezi kterými kličkuje. Speciální pedagog říká, jakou barvu mají kroužky a tyče, Vlastimil po chvíli správně začne opakovat slova. Při překračování kavalet speciální pedagog kavalety počítá, ale Vlastimil nejeví zájem číslovky opakovat.

Vlastimil je v programu AVK zatím velmi krátkou dobu, ale i přesto lze pozorovat pomalé zlepšení. Začíná se lépe soustředit na úkoly, které dostává během jízdy na koni, od speciálního pedagoga. Dokáže pojmenovat některé části koně v češtině, rozvíjí se u něj snaha o spontánní komunikaci, ale bohužel v cizím jazyce. Přestává být trucovitý.

6.3.5 Kazuistika V.

Emílie se narodila v roce 1970, letos oslaví své čtyřicáté druhé narozeniny. Bydlí sama v pronajatém bytě. Rodiče už nežijí.

Emílie trpí nejspíše psychickou poruchou, jejíž diagnózu ale nebyla ochotna sdělit. Do práce nechodí, pobírá částečný invalidní důchod. Má problémy s kolenem. Střídají se u ní nálady, při kterých se jí nechce nic dělat, má problém vstát z postele a dorazit i na domluvenou terapii.

V roce 2010 byla zařazena do programu aktivit s využitím koní. Na terapii dochází pravidelně jednou za čtrnáct dnů. Jejím osobním přáním je aktivizace, ráda by měla nějakou smyslu plnou činnost, na kterou se bude těšit a odpočine si při ní i psychicky. Také by se ráda udržela v dobré fyzické kondici, navzdory její dlouhodobé nemoci (diagnózu není ochotna poskytnout). Dalším cílem terapie je prolomení sociální izolace, z důvodu zhoršení zdravotního stavu, a odstranění strachu z velkých zvířat. Se speciálním pedagogem se budou snažit stanovených cílů dosáhnout.

Emílie se naučila základnímu obstarávání koně před ježděním a velmi ji to motivuje k dalším aktivitám. Na terapiích chodí na psycho-relaxační procházky do lesa, které jí dodávají psychickou pohodu. V průběhu terapií se Emílie dokázala aktivizovat natolik, že i když má špatný den a vůbec se jí nechce nic dělat, na domluvenou terapii přijde a je schopna si ji plně užít. Vždy jí to navrátí chuť do života.

Emílie uvádí, že hiporehabilitace pomáhá celkově jejímu pohybovému onemocnění a zlepšuje hybnost nemocného pravého kolene. AVK velmi přispívají k překonání sociální izolace a útlumu při zhoršení zdravotního stavu. Během jízdy se cítí spokojenější a odhodlanější k dalšímu překonávání životních úkolů. V běžném životě jí napomáhá myšlenka na interakci s koňmi, je to pro ni velká motivace, nic jiného ji takhle motivovat nedokáže.

Emílie je s terapií velmi spokojena, hodně přispěla k návratu do společnosti, prolomila sociální izolaci a vrátila vůli žít.

6.4 VYHODNOCENÍ PRAKTICKÉ ČÁSTI

Stanovené výzkumné předpoklady se mi během práce potvrdily. Aktivity s využitím koní mají na klienty velmi pozitivní vliv. U dětí s hyperaktivitou pomáhají zlepšovat schopnost soustředění se na danou činnost, podporují jejich sebekontrolu a usměrňují jejich chování.

Jsou nuceni se zklidnit natolik, aby dokázaly spolupracovat s koněm dle instrukcí speciálního pedagoga.

Terapie AVK také podporuje klienty ve správné socializaci tím, že si uvědomí svoji hodnotu a lépe pak dokážou reagovat na požadavky okolí. Také mají možnost zařadit se do kolektivu hiporehabilitačního týmu, který pomáhá s vytyčením nových životních cílů klienta. Klient, který správně komunikuje se zvířetem a s týmem, lépe překonává důsledky sociální izolace a lépe navazuje nové kontakty.

Stimulace, kterou kůň poskytuje, pomáhá také v rozvoji řeči. Napomáhá také k odstranění komunikačních bariér, klient je nucen s koněm komunikovat a ke správné interakci je nutno dbát pokynů terapeuta.

V neposlední řadě AVK přispívá k odbourávání stresu. Je to pro klienty smyslu plná činnost, při které se aktivizují a mají možnost se lépe relaxovat. Pohoda a klid, kterou kůň dokáže poskytovat, se přenáší i na klienta a prostřednictvím klienta i na jeho domácí prostředí.

AVK mají spoustu pozitivních možností využití pro širokou škálu klientů. Terapie se nedoporučuje lidem, kteří mají nepřekonatelnou fobii z velkých zvířat a jízdy na koni, alergii na srst, hřívu nebo prostředí, ve kterém AVK probíhají.

ZÁVĚR

Ve své práci jsem se pokusila čtenáře stručně seznámit s oblastí zooterapie, zejména z pohledu psychoterapie a pedagogických věd. Toto téma jsem si pro zpracování bakalářské práce vybrala zejména proto, abych si rozšířila obzory v možnostech užití zvířat jako léčebného prostředku.

Praktické zkušenosti s touto oblastí mám jako dlouholetá majitelka koně a dlouholetá jezdka, tyto svoje empirické poznatky jsem neměla podloženy žádným teoretickým studiem dostupné odborné literatury. Tyto nedostatky jsem si v průběhu psaní práce doplnila. Také mám osobní zkušenosti s prostředím jezdecké komunity a jezdeckého sportu. Pro dospívající mládež může tato smysluplná aktivita znamenat eliminování možnosti patologického vlivu společnosti. Člověk se cítí za toto velké zvíře zodpovědný, kůň je zvíře zvyku, proto každý, kdo s koněm manipuluje, by měl pamatovat na to, že by zacházení s koněm měla být rutinní záležitost. Pro mnohé se jezdeckví stává životní cestou, tyto ušlechtilá zvířata dokážou otevřít dosud nevídanou cestu životem a pomáhají řešit těžké životní situace jak zdravým lidem, tak i lidem s handicapem, ať už fyzickým nebo psychickým.

Toto konkrétně nám nemusí poskytovat jen kůň, ale dokážou to i další zvířecí druhy užívané v zooterapii. Mezi nejznámější dále patří pes, kočka, králík, morče, ale i další, které nejsou u nás využívány z hlediska klimatických podmínek, a to slon, delfin a lama.

Během své praxe v občanském sdružení Svítání v Liberci a v Apolence - Hiporehabilitaci ve Spoju u Pardubic, jsem měla možnost poznat činnost těchto dvou sdružení, které se každé zabývá hiporehabilitací z jiného úhlu pohledu. Obě sdružení jsou profesionály v tom, co za služby poskytují. Svítání o. s. je zaměřeno zvláště na fyzioterapeutickou oblast a na hipoterapii v rané péči a poskytuje odborné semináře na toto téma. Apolence – Hiporehabilitace se zabývá hiporehabilitací i v kontextu různých sociálních projektů a služeb.

V průběhu výzkumné činnosti jsem získala možnost seznámit se s klienty aktivit s využitím koní a lépe poznat jejich životní příběhy, které jsem v práci zaznamenala. Samotné pozorování klientů v průběhu terapie a následné rozhovory s nimi, terapeutů nebo jejich zákonnými zástupci byly pro mě velmi cenné a přínosné.

„Sbohem...“ řekla liška. „Tady je to mé tajemství, úplně prostinké: správně vidíme jen srdcem. Co je důležité, je očím neviditelné.“ „Co je důležité, je očím neviditelné,“ opakoval malý princ, aby si to zapamatoval. (Antoine de Saint-Exupéry, Malý princ)

POUŽITÁ LITERATURA

Publikace:

1. ČERNÁ RYNEŠOVÁ, Petra. *Když kůň léčí duši: metodika hiporehabilitace zaměřená na klienty s duševním onemocněním*. Pardubice: Direkte s. r. o., 2011, 120 s.
2. FEJKUSOVÁ, Helena a Olga MIČULKOVÁ. *Canisterapie v praxi*. Brno: Sdružení Filia Brno, 2003, 48 s.
3. GALAJDOVÁ, Lenka a Zdenka GALAJDOVÁ. *Canisterapie aneb Pes lékařem lidské duše*. Praha: Portál, 2011, 168 s. ISBN 978-80-7367-879-1.
4. GALAJDOVÁ, Lenka. *Pes lékařem lidské duše aneb Canisterapie*. 1. vyd. Praha: Grada, 1999, 160 s. ISBN 80-716-9789-3.
5. GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000, 207 s. ISBN 80-85931-79-6.
6. HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005, 407 s. ISBN 80-7367-040-2.
7. HOLÝ, Karol a Karol HORNÁČEK. *Hipoterapie: léčba pomocí koně*. Ostrava: Montanex, 2005, 293 s. ISBN 80-7225-190-2.
8. KRATOCHVÍL, Stanislav. *Základy psychoterapie*. Praha: Portál, 1997, 392 s. ISBN 80-7178-179-7.
9. MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006. 332 s. ISBN 80-247-1362-4.
10. MOJŽÍŠOVÁ PhDr., Adéla a Věra Mgr. KALINOVÁ. *Pravda o zooterapii*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2004, 54 s. ISBN 80-7040-675-5.

11. MÜLLER, Oldřich. *Terapie ve speciální pedagogice: teorie a metodika*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2005, 295 s. ISBN 80-244-1075-3.

12. NERANDŽIČ, Zoran. *Animoterapie, aneb, Jak nás zvířata léčí: praktický průvodce pro veřejnost, pedagogy i pracovníky zdravotnických zařízení a sociálních ústavů*. 1. vyd. Praha: Albatros, 2006, 159 s. Albatros Plus, 59. ISBN 80-000-1809-8.

13. ODENDAAL, Johannes. *Zvířata a naše mentální zdraví*. Praha: Brázda, 2007, 173 s. ISBN 978-80-209-0356-3.

14. VELEMÍNSKÝ, Miloš. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: DONA s. r. o., 2007, 336 s. ISBN 978-80-7322-109.

15. *Terapie ve speciálně pedagogické péči*. 2. rozš. vyd. Editor Jarmila Pipeková, Marie Vítková. Brno: Paido - edice pedagogické literatury, 2001, 165 s. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-731-5010-7.

Elektronické zdroje:

Animoterapie.cz. *Anitera o.p.s.* [online]. 2009 [cit. 2012-03-07]. Dostupné z: <http://www.animoterapie.cz/aaa-aat-aae-aacr.htm>

AOVZ.cz: *Asociace zastánců odpovědného vztahu k malým zvířatům* [online]. 2007 [cit. 2012-03-11]. Dostupné z: http://www.aovz.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=5&Itemid=81

CASKOVÁ, Vanda. *Léčba koňmi 12.: Pedagogicko-psychologické aktivity*. In: *Equichannel.cz* [online]. 2009 [cit. 2012-03-21]. Dostupné z: <http://www.equichannel.cz/lecba-konmi-12-pedagogicko-psychologicke-aktivity>

Cz-pes: stránky plné psů [online]. 2001, 2012 [cit. 2012-03-13]. Dostupné z: <http://www.cz-pes.cz/literatura-veterina-etologie.php>

Česká hiporehabilitační společnost [online]. 2009 [cit. 2012-03-11]. Dostupné z:
<http://www.hiporehabilitace-cr.cz>

Felinoterapie: uzdravující metoda kontaktu člověka s kočkou. In: *Celostnimediceina.cz* [online]. 2007 [cit. 2012-03-23]. Dostupné z: <http://www.celostnimediceina.cz/felinoterapie-uzdravujici-metoda-kontaktu-cloveka-s-kockou.htm>

Hiporehabilitace o. s. Epona [online]. 2010 [cit. 2012-03-21]. Dostupné z:
<http://www.epona.hipoterapie.cz/>

ISAR Občanské sdružení pro hiporehabilitaci [online]. 2012 [cit. 2012-03-17]. Dostupné z:
<http://hiporehabilitace.com/Isar.html>

LANTELME, Věra. HIPOREHABILITACE (HR). In: *Občanské sdružení Svítání* [online]. 2009 [cit. 2012-03-17]. Dostupné z: <http://www.os-svitani.cz/rozdeleni-hiporehabilitace.php>

SMÍŠKOVÁ, Šárka. Léčba koňmi 32: Tým pro hiporehabilitaci - kůň. In: *Equichannel.cz* [online]. 2009 [cit. 2012-03-22]. Dostupné z: <http://www.equichannel.cz/lecba-konmi-32-tym-pro-hiporehabilitaci-kun>

World Health Organization [online]. 2010 [cit. 2012-03-09]. Dostupné z:
http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0003/152184/RD_Dastein_speech_wellbeing_07Oct.pdf

Základní informace o felinoterapii. In: *Milujeme kočky* [online]. 2010 [cit. 2012-03-23]. Dostupné z: <http://www.milujeme-kocky.cz/news/zakladni-informace-o-felinoterapii>

Zooterapie: Zastřešující organizace v zooterapii. *EAMOS: výukový systém* [online]. 2002, 2012 [cit. 2012-03-11]. Dostupné z:
http://www.eamos.cz/amos/ksu/modules/low/kurz_text.php?identifik=ksu_453_t&id_kurz=&id_kap=5&id_teach=&kod_kurzu=ksu_453&id_kap=5&id_set_test=&search=&kat=&startpos=2

Legislativní dokumenty:

Národní plán opatření pro snížení negativních důsledků zdravotního postižení. Praha: Vládní výbor pro zdravotně postižené občany, 1992.

Zákon České národní rady č. 246/1992 Sb. na ochranu zvířat proti týrání. In: *Sbírka zákonů*. 1992.

Zákon č. 258/2000 Sb. o ochraně veřejného zdraví a o změně některých souvisejících zákonů. In: *Sbírka zákonů*. 2000.

Zákon č. 166/1999 Sb. o veterinární péči a o změně souvisejících zákonů (veterinární zákon). In: *Sbírka zákonů*. 1999.